

Süli Attila

A HONVÉDSÉG SZERVEZÉSE ERDÉLYBEN 1849-BEN

Előzmények

1848. június elejétől kezdődött meg Erdélyben az első négy honvédszászlóalj toborzása és szervezése, Kolozsvár, Marosvásárhely, Déva és Fogaras székhellyel (sorszámuk: 11–14.). Az érdemi szervezőmunkát a br. Vay Miklós királyi biztos felügyelete alá rendelt főkormányos véggezte, amely fogadta e célra a magánszemélyek által felajánlott adományokat. A hadügyminisztérium rendelete alapján az erdélyi főhadparancsnokság megadta a szükséges támogatást, amely ekkor még abban merült ki, hogy a hadfogadó helyekre magyarul beszélő tiszteket és altiszteket rendeltek ki. Július második felében a zászlóaljok szervezését Dobai Károly ezredes, a 15. (2. székely) határőrezred parancsnoka vette át, aki augusztusban elkészítette a zászlóaljok fegyver- és felszerelési igényét. A honvédek részére szeptemberben 2000 db Augustin rendszerű gyutacsos puskát és 1000 katona részére egyenruházatot szolgáltatott ki a gyulafehérvári raktárból. Még ebben a hónapban pénzhiány miatt a négy zászlóaljat összevonták, a dévai önkénteseket Kolozsvárra a 11. számú, míg a fogarasiakat Marosvásárhelyre, a 12. számú zászlóaljba rendelték. Október elején a magyar kormányzat és a bécsi udvari körök közötti növekvő feszültség miatt az erdélyi főhadparancsnokság beszüntette a toborzás támogatását és megtagadta a további fegyver és felszerelés kiszolgáltatását. Október 18-án br. Anton Puchner altábornagy, erdélyi főhadparancsnok egész Erdélyt ostromállapotba helyezte, és elrendelte a honvédszászlóaljok lefegyverzését. A dévai honvédek a Bánságba vonultak vissza, a fogarasiakat a császári-királyi csapatok fegyverezték le. A kolozsvári és marosvásárhelyi zászlóaljok azonban már felvették a harcot a császári csapatokkal, illetve a román felkelőkkel, és a későbbiek folyamán a szabadságharc legvirágzóbb alakulataivá váltak.

A 11. honvédszászlóalj Kolozsvár feladása után (1848. november 16.) a Partiumba szorult, míg a 12. a székely tábor marosvásárhelyi veresége után (1848. november 5.) Háromszékre vonult vissza. Mindkét alakulat kivette részét a harcokból, megalapozva ezzel a későbbi hírnevét.¹

A 11. honvédszászlóalj mellett még két erdélyi kiegészítésű zászlóalj szorult ki Erdélyből: a br. Kemény Farkas őrnagy vezette, Alsó-Fehér, Torda megyei és aranyosszéki nemzetőrökből szervezett alakulat és a Tolnay Gábor őrnagy vezette maroszéki mozgó nemzetőrzászlóalj. Mindkét zászlóalj a későbbiek folyamán regulárisává vált. Az előbbi a 75., míg az utóbbi a 87. sorszámot nyerte el 1849-ben. Emellett a 14. és 15. székely határőrezredek egy-egy zászlóalja a magyarországi hadszíntéren harcolt, de rövidesen az erdélyi hadtest alárendeltségébe kerültek, integrálódva a honvédszászlóaljok közé. Ugyanez mondható el a 12. honvédszászlóalj mellett Háromszéken küzdő határőrszászlóaljról, illetve a csíki határőrezred otthon lévő zászlóaljáról.

1848 októberében egy újabb honvédszászlóalj szervezését kezdték meg, melyet Torda megyében és Aranyosszékekben akartak felállítani. Ebben az időszakban az erdélyi főhadparancsnokság már nem támogatta a honvédszászlóaljok szervezését, így a zászlóalj még október végén is csak 132 újoncból állt.

A felfegyverzés lassan haladt, noha Cserey Ignác alezredes, a 6. és 8. hadmegyék parancsnoka már november végén fegyvert igényelt Láhner György ezredes, fegyverzeti felügyelőtől. Fegyvert azonban ennek ellenére sem kaptak, így a zászlóalj parancsnoka, Bittó Károly őrnagy még decemberben is a hiányos felszereltség miatt panaszkodott. Erdély feladása után az alakulat Bihar megyébe vonult vissza, ahol szervezése folytatódott.²

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy 1849. január végén erdélyi magyar hadsereg kötelékében az alábbi alakulatok küzdöttek:

¹ SÜLI Attila 2011, 111–145.

² SÜLI Attila 2011, 130.

Alakulat	Állomáshely
11. honvédszászlóalj	erdélyi hadtest
12. honvédszászlóalj	Háromszék
32. honvédszászlóalj	erdélyi hadtest
15. (2. székely) határőrezred 1. zászlóalja	erdélyi hadtest
15. (2. székely) határőrezred 2. zászlóalja	Háromszék
erdélyi önkéntes nemzetőr zászlóalj	erdélyi hadtest
maroszséki mozgó nemzetőr zászlóalj	erdélyi hadtest

Az erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljak 1849. évi szervezésének folyamata

1848. december 25-én a József Bem vezérőrnagy vezette magyar csapatok elfoglalták Kolozsvárt, majd 1849. január 12-én bevonultak Marosvásárhelyre. Ezzel lényegében visszakerült magyar kézre Észak-Erdély és a Székelyföld. Az utóbbi tény lehetőséget adott a magyar katonai és polgári vezetésnek a haderőszerzés újrakezdésére.³

A Bem által kolozsvári katonai parancsnokká kinevezett Tóth Ágoston alezredes 1848. december 29-én a helyi sajtóban szólította fel Erdély lakóit a honvédek közé állásra. Érdemes felidézni a felhívás sorait: „Magyar hadseregeink bevonulása alkalmával Kolozsvár polgársága örömet nyilvánította. Ámde e' lelkesültség ömlengésével ügyünk diadala még nincs biztosítva Csak tettel érhetünk célzt. A ki tehát hazafi buzgalmát tettel kívánja igazolni, lépjen vitéz sorai-ba mint önkintes, a' háború végéig kötelezvé magát szolgálni s' válassza e' végett tetszése szerint bármely fennálló csapatunkat. Ha pedig találkoznának ifjak elég gyávák még most is hazánk ügyéért fegyvert ragadni, azok távozzanak innen s' ne fogyasszák a' hadseregnek szükséges ételmi czikkeket.”⁴ A Partiumból beérkező, illetve a helyi újoncokból kezdte meg Tóth a 73. honvédszászlóalj szervezését.⁵

Marosvásárhely elfoglalása után Bem futárokat menesztett Háromszékre, felszólítva őket a csatlakozásra. Egyben kinevezte Gál Sándor őrnagyot ezredesnek és a 14. (1. székely) határőrezred parancsnokának. Ennek hatására a január 15-én, Kézdimartonfalván tartott gyűlésen a szék vezetői felmondták az árapataki szerződést és a határozatokat január 24-én lovas futárok vitték a településekre, elrendelve a fegyveres erő ismételt táborba szállását. Ezt megelőzően Gál benyomult Csíkszék területére és felszámolta Franz Dorsner ezredes katonai kormányzatát. Ezután a Csíkszékben állomásozó határőrszászlóalj is csatlakozott a honvédsereghez.⁶

Ezzel lényegében az egész Székelyföld magyar kézre került, így megkezdték az újoncozást és a honvédszászlóaljak szervezését. E téren már február elején komoly eredményeket ért el Gál Sándor ezredes Csík- és Háromszéken. Mindkét törvényhatóság határőrezredet hadkiegészítési területe volt, így a szervezéshez kiképzett állomány állt a rendelkezésre. Gál ezredes egy osztály Mátyás-huszárral és egy háromszéki gyalogos századdal január 22-én érkezett meg Csíkszeredára. A frissen kinevezett ezredes a 14. (1. székely) határőrezred kiegészítési állományát felhasználva rögtön három új zászlóaljat állított fel. Ebben az időszakban tért haza Bem táborából Kiss Sándor alezredes, egy zászlóalj háromszéki székely határőrrel, egy osztály háromszéki székely huszárral és két löveggel. Kiss – a Bemtől kapott utasítás alapján – megkezdte a háromszéki székelység mozgósítását, ez azonban lassan haladt. A feladatot – Gál ezredesen és Kiss alezredesen kívül – Németh László háromszéki, illetve Mikó Mihály csíkszéki kormánybiztosok végezték. Az eredmények azonban csak február elejére mutatkoztak, Gál február 9-én indult Bemhez öt gyalog zászlóaljjal, három század lovassal és egy hatfontos üteggel, Kiss pedig 10-én a 12. honvédszászlóaljjal, két lándzsás székely zászlóaljjal, 4 század lovassal.⁷

Az erősítésre feltétlenül szükség volt, mivel a román fejedelemséget megszálló cári hadtest állományából 1849. február 4-én két dandár érkezett Nagyszében és Brassó biztosítására, így a helyőrségi csapatok jelentős részét Puchner magához rendelhette. Másfelől az 1849. február 6-án, a Bem tábornok által Bukovinába kiszorított Karl Urban⁸ alezredes Marosvásárhelynél meglepetésszerű támadást indított a Borgó völgyében állomásozó magyar csapatok ellen. Rövid összecsapás után sikerült elfognia a magyar parancsnokot, Koffler Bódog őrnagyot, és számos hadifoglyot ejtettek. A sikeren felbuzdulva a bukovinai osztrák csapatok Ignaz Dammwalden von Malkowsky altábornagy irányítása alatt újabb sikeres offenzívát indítottak február 11-én, a Riczkó Ignác ezredes ve-

³ KOVÁCS István 2014, 133–142.

⁴ *Honvéd*, 2. sz., 1848. december 29., 6.

⁵ Tóth Ágoston életpályájának legteljesebb feldolgozásáért lásd: IRMÉDI-MOLNÁR László 1938, 97.

⁶ EGYED Ákos 2008, 188.

⁷ EGYED Ákos 2010, 340.

⁸ Urban Karl, cs. kir. ezredes, a 17. román határőrezred parancsnoka.

zette magyar csapatok 17-én Királynémetinél súlyos vereséget szenvedtek.

Ennek következtében Bem egyelőre félretette a Nagyszeben elleni támadás tervét és Urban ellen indult. Főhadiszállását Marosvásárhelyen rendezte be és 1849. február 25-én az alábbi erőkkel indított offenzívát Urban ellen: a 12. honvédzászlóalj, a magyarországi hadszíntérről visszatért csíki határőr zászlóalj (a későbbi 76. honvédzászlóalj), két háromszéki határőr zászlóalj (a későbbi 83. és 84. honvédzászlóalj), egy század a 10. (Vilmos) huszár ezredből, a Kress könnyűlovasok és 12 löveg. Egyben magához rendelte Tóth Ágoston alezredes, kolozsvári katonai parancsnok erőit (február 24.), aki Csány László teljhatalmú biztos kíséretében február 25-én bevonult az Urban által kiűrtetett Naszódra. A következő nap Bem elfoglalta Besztercét. Ekkor már csak Urban dandárja maradt Észak-Erdélyben, azonban már ez is visszavonuló félben volt, így a magyar siker nem lehetett kétséges. Időközben megérkezett Bem is, ki február 27-én Tihucánál, Borgóprundnál, majd Tihánál folytatott harcokat. Mivel Malkowsky nem küldhetett segítséget, Urban alulmaradt a túlerővel szemben és kénytelen volt visszavonulni.⁹

Urban kiűzése után Bem ezredesé léptette elő Tóth Ágostont és 4000 fős rendes katonaságot bocsátott a rendelkezése alá 6 löveggel. Az erdélyi kiegészítésű honvédzászlóaljak közül a 12., 83-84. és a 73. a besztercei hadosztály alárendeltségébe került.

Ezt követően Bem ismét Puchner ellen operált és Segesvárra vonult. 1849. március 11-én a parancsnoksága alatt harcoló magyar erők bevették Nagyszeben, az osztrák és orosz csapatokat Brassó felé szorították. Bem a Szabó Nándor alezredes által szervezett és a parancsnoksága alatt lévő háromszéki csapatokat a Tömösi-szoroshoz rendelte.

A győztes ütközet után a harcokban részt vett két háromszéki gyalogos zászlóalj (a későbbi 85. és 86. honvédzászlóaljak) a brassói hadosztály alárendeltségébe kerültek.

1849 februárjától Maros- és Udvarhelyszékben megkezdték az újoncozást. A 17. és 23. év közötti korosztályt a honvédzászlóalj részére újoncozták. Ezen

kvótákból egészítették ki a 11., 12. és 87. honvédzászlóaljak harcokban megfogyatkozott állományát.¹⁰

Emellett 1849 tavaszán Gál Sándor ezredes gőzerővel folytatta a székelyföldi haderőszervezést. A két székely határőrezred területén összesen 11 új honvédzászlóalj jött létre. (76–86.)

Szintén tavasszal, 1849 márciusában kezdték meg a székely határvéd zászlóaljak szervezését, az újoncöszeírás alá nem eső székelyföldi lakosságból. Ennek előzménye Karl Urban alezredes fentebb már ismertetett február eleji támadása volt. Noha a támadókat rövidesen kiszorították Erdélyből, az események egy új védelmi stratégia kidolgozására készítették Józef Bem vezérőrnagyot, az erdélyi csapatok parancsnokát.¹¹ Szükségessé vált a határszorosok és hágók megerősítése és állandó őrzése. Tekintettel arra, hogy reguláris erők kellő számban nem álltak rendelkezésre, Bem tábornok először hat, majd tíz határvéd zászlóalj megalakítását rendelte el, egyenként 1500 fős létszámmal.¹²

Ezek a zászlóaljak egyetlen eddig ismert és feldolgozott hadsereg szervezési sémába sem illeszthetők. Nem tekinthetők nemzetőrségnek, mert a megalakításuknál az 1848. XXII. törvénycikk előírásait nem alkalmazták. Nem sorolhatók az önkéntes gyalogos csapatok közé sem (önkéntes nemzetőrség, önkéntes honvédzászlóaljak, szabad és vadászcsapatok), mert az állományukat sorozták. Szervezetüket tekintve (létszám, felépítés) inkább az újoncozással felállított honvédzászlóaljak közé sorolhatók, ezt a jellegét erősíti az is, hogy az ide kinevezett tiszteket a hadügyminisztérium megerősítette, így tényleges honvédtisztekké váltak. Azonban ezen zászlóaljakat csak határvédelmi célra alakították, így a bevetésük, a honvédzászlóaljakkal ellentétben, lokálisan behatárolt volt. Ráadásul a határvéd zászlóaljak nem kaptak honvédzászlóalj sorszámot.¹³

A magyar katonai vezetés elgondolása szerint ezeknek az alakulatoknak kellett megoldaniuk a határok ellenőrzését, illetve támadás esetén a betörő ellenség előnyomulásának késleltetését. Az eredeti elképzelés szerint szervezetük az alábbiak szerint épült volna fel:

A zászlóaljak száma	Elhelyezése
1–2.	Beszterce vidék
3.,4.,5.	Székelyföld
6.	Bodza, Ósánc, Tömös
7.	Töröcsvár
8.	Töröcsvártól Vöröstoronyig
9.,10.	Vöröstoronytól Vaskapu-hágóig

⁹ SÜLI Attila 2012a, 947.

¹⁰ Emellett természetesen jelentős számú újonc lépett át a 4 hónapra alakult vadászcsapatokból a 2., 3. és 4. honvéd vadászeredek állományába.

¹¹ KOVÁCS Endre 1979, 124. és 145–146.

¹² GYALÓKAY Jenő 1915, 76.

¹³ SÜLI Attila 2005, 121–140; NÉMETH György 2008, 58–67.

Ennek szellemében kezdték meg a Székelyföldön a szervezésüket. Gál ezredes 1849. március 3-án kelt rendelete értelmében a határvéd, vagy másképpen tartalékseregbe a 26. és 40. év közötti korosztályt sorozták be.¹⁴ Az első két határvéd zászlóalj, melyek Három-, Csík- és Udvarhelyszéken alakultak – ap-

rilis közepén már Beszterce vidéken állomásoztak. A további szervezést azonban nagyban nehezítette a pénz- és fegyverhiány.¹⁵

Végül csak hat zászlóalj felállítására került a következő felosztásban:

Zászlóalj	Beosztás
1–2.	Besztercei hadosztály
3–5.	Székelyföldi hadosztály
6.	Brassói hadosztály

A honvédzászlóalj szervezése az egyes törvényhatóságokban (1849. január–április)

Ebben az időszakban a honvédszervezés kizárólag a magyarlakta törvényhatóságokban és városokban folyt. A meglévő zászlóaljok kiegészítése, valamint újak felállítása elsősorban a székely törvényhatóságok lakosságát és anyagi forrásait terhelte.

Maroszáéken 1849. januárjában megkezdtek a korábban kimozdult mozgó nemzetőri zászlóalj honvédalakulattá szervezését. Sok idő kiképzésre és felszerelésre azonban nem maradt, mivel Urban említett betörése miatt a zászlóalj – Tolnay őrnagy vezetésével – 1849. február 15-én Királynémetire vonult. Az alakulat 800 újoncból állt, lőfegyverrel azonban csak néhányan rendelkeztek.¹⁶ A királynémeti vereség után a zászlóalj Szamosújvárra vonult vissza. Pontosabban 1849. február 18-án érkeztek ide a zászlóaljparancsnok vezetésével. Az utóbbi a következő napon 50 pár cipőt és 100 köpenyt igényelt Csánytól.¹⁷ Tolnay a kiképzés érdekében kérte az teljhatalmú országos biztostól, hogy helyeztessen át az alakulatához a 12. és 32. honvédzászlóaljtól 6 őrmestert, illetve nevezze ki Láda János orvost alsébésznek.¹⁸ Egyébiránt az alakulatnak csak 41 kiképzett honvédje volt.¹⁹

Az egyre nagyobb méreteket öltő újoncozás miatt Maroszék tisztsége nyíltan szembefordult Gál Sándor ezredessel. Szerintük a hadosztályparancsnok nincs tekintettel az idős és családós férfiakra és

továbbra is erőlteti a 9–10. határvéd zászlóalj²⁰ – egyenként 1200 fős létszámmal való – kiállítását. Gál megbízottjával, P. Horváth Dániel őrnaggyal a törvényhatóság vezetése nyílt konfliktusban állt. A törvényhatóság vezetése kérte a teljhatalmú országos biztostól a további sorozások leállítását.²¹ A szék ellenállása miatt a 9. és 10. határvéd zászlóalj szervezése végül eredmény nélkül zárult. Bár P. Horváth őrnagy a többi törvényhatóságtól segítséget kért, választ nem kapott.²²

Udvarhelyszéken az újoncozás február elején kezdődött meg. K. Horváth János kormánybiztos 1849. február 26-án kelt jelentése szerint 5, egyenként 200 fős századot állítottak ki, ezek Bem táborába, Segesvárra mentek. Két század pedig felszerelés végett Marosvásárhelyre vonult. Közölte, hogy a 17. és a 23. év közötti korosztályból két honvédzászlóaljat fognak kiállítani, rövidesen megkezdik a 23–30. év közöttiek összeírását. Fegyvert sürgetett.²³

Háromszéken a haderő további szervezését Bem vezérőrnagy 1849. március 3-án kelt rendelete alapján folytatták. E szerint a székely határőrség rendszerét fel kellett számolni, a határőr zászlóaljakat integrálni kellett a honvédséghez. Ezzel egyidejűleg meg kellett szervezni a Naszód környékére való telepítést és a határvéd zászlóalj felállítását.²⁴

1849. március 21. után – a város elfoglalása következtében – megalakult a brassói hadosztály, melynek élére Bem Kiss Sándor ezredet állította. Az utóbbi alárendeltségébe tartozott a háromszéki kiegészítésű

¹⁴ A rendeletet közli: NÉMETH György 2008, 150–153.

¹⁵ MNL OL, H.2., 1849:5682.; *Gál Sándor ezredes jelentése Csányhoz*, Csíkszereda, 1849. április 16. (Közli: NÉMETH György 2008, 173–174.) Gál a határvédek ruházatát az alábbiak szerint képezte el: székely posztóból készült magyar szabású zeke, ugyanolyan posztóból készített fehér nadrág, kalap és bakancs.

¹⁶ *Riczó Ignác ezredes jelentése Csányhoz*. Királynémeti, 1849. február 16. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:292.

¹⁷ *Tolnay őrnagy kérelme*. Szamosújvár, 1849. február 19. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:272.

¹⁸ *Tolnay őrnagy levelei Csányhoz*, Marosvásárhely, 1849. február 24. és Szamosújvár, 1849. március 4. MTA Kt., *Csány-lt.*, 459. és 460:1849.

¹⁹ *Tolnay őrnagy levele Csányhoz*. Szamosújvár, 1849. február 23.

HL, *Csány-lt.*, 18. d., 1849:639.

²⁰ A két zászlóalj szervezését április 3-án kezdték meg.

²¹ *Szentiváni János alkirálybíró és Dózsa Dániel aljegyző levele*, Marosvásárhely, 1849. április 16. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:1789.; *Dobozy István kormánybiztos levele Csányhoz*, Marosvásárhely, 1849. április 26. Válasz: Kolozsvár, 1849. április 28. Csány kérte Dobozyt, hasson oda, hogy a katonaillesítés – Háromszék és Csíkszék példájára – Maroszáéken is gördülékeny legyen. MNL OL, F.245, 31378. tegercs.

²² *P. Horváth Dániel őrnagy levele Csányhoz*, Marosvásárhely, 1849. május 10. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:2922.

²³ *K. Horváth János kormánybiztos levele Csányhoz*, Székelyudvarhely, 1849. február 26. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:450.

²⁴ Bem rendeletének lelőhelye: MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:645.

85. és 86. honvédszászlóalj. Az utóbbiak felszerelését helyben, a városra kivetett kvóta alapján a helyi céhmesterek végezték.²⁵

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy Bem az erdélyi honvédszászlóaljak számát április közepéig tizenhárommal növelte (73., 75–87.), emellett felállítottak hat határvéd zászlóaljat.²⁶

A magyar kormányzat által elrendelt újoncozás eredménye (1849. május–június)

1849 májusától – a magyar országgyűlés döntése értelmében – megkezdődött az újoncozás. A törvényhatóságokra kivetett mennyiséget az alábbi táblázat mutatja²⁷:

Törvényhatóság	Létszám
Felső-Fehér megye	599
Alsó-Fehér megye	2460
Küküllő megye	1221
Torda megye	1941
Kolozs megye	1954
Doboka megye	1837
Belső-Szolnok megye	1561
Hunyad megye	2068
Fogaras-vidék	887
Összesen	14 518
Udvarhelyszék	1213
Marosszék	1120
Háromszék	1068
Csíkuszék	1885
Aranyosszék	327
Összesen	5613
Kolozsvár	477
Gyulafehérvár	190
Marosvásárhely	190
Szamosújvár	63
Erzsébetváros	63
Kolozs	94
Kézdivásárhely	63
Székyudvarhely	63
Oláhfalva	63
Csíksereda	16
Sepsiszentgyörgy	41
Illyefalva	47
Bereck	54
Szék	79
Összesen	1503
Szebenszék	1417
Segesvárszék	348
Medgyesszék	556
Nagysinkszék	354

²⁵ Kiss Sándor ezredes levele Csányhoz, Brassó, 1849. április 8. HL, Csány-lt., 23. d., 1849:59.; A brassói felszerelési bizottságny jelentése Kiss ezredeshez, Brassó, 1849. április 7. HL, Csány-lt., 23. d., 1849:59.; Szabó Nándor alezredes levele Berde Mózeshez, Brassó,

1849. május 9. MNL OL, F.247, 1849:499.

²⁶ A hadügyminisztérium levele Czetz János ezredeshez. Debrecen, 1849. április 17. MNL OL, H.75, 1849:10385.

²⁷ KOVÁCS István 2014, 243–244.

Törvényhatóság	Létszám
Kőhalomszék	374
Szászsebesszék	237
Szerdahelyszék	272
Újegyházzsék	186
Szászvárosszék	305
Brassó-vidék	1556
Beszterce-vidék	487
Összesen	6092
Abrudbánya	168
Vízakna	47
Vajdahunyad	38
Hátszeg	28
Összesen	281
A teljes újoncmennyiség:	28 007

A székely székekre kivetett alacsonyabb mennyiségnél figyelembe kell vennünk, hogy a csík- és háromszéki lakosság jelentős része a három székely határőrezredben szolgált. Ezeket pedig már korábban is a magyar haderő részeként tartották számon.

Az alábbiakban az egyes törvényhatóságokban végbement újoncozások eredményeit és nehézségeit kívánjuk felvázolni.

Gróf Kornis Elek, Belső-Szolnok megyei alispán május elején jelentette Csány László teljhatalmú országos biztosnak, hogy az újoncozás a törvényhatóságban gördülékenyen folyik. Azonban nem tartotta helyesnek, hogy a zömmel idegen ajkú újoncokat Besztercén állítsák szolgálatba azok megbízhatatlansága miatt. A hónap végén 500 román újonc volt Désen, de a további sorozást a felszerelés hiánya miatt az alispán nem támogatta.²⁸

Doboka megyében összesen 366 újoncot soroztak be, kiket nyári öltönnyel és bakancsral a törvényhatóság szerelt fel. A csapatot a szamosújvári katonai parancsnokság június közepén Kolozsvárra küldte.

Beszterce vidékén 1849. június elején kezdte meg az újoncozást Gál Dániel kormánybiztos. Június 5-ig mindössze néhány újonc jelentkezett, akiknek a felruházását a helyi végezték.²⁹

1849. június 20-tól a terület hadszíntérre vált. Július elején a magyar csapatok visszafoglalták Besztercét, de Gál kormánybiztos az újoncozás folytatását az ellenség kiűzéséig nem javasolta, mivel féltő volt, hogy a besorozottak az ellenséghez szöknek.³⁰

1849 márciusától Torda megyében és Aranyoszeiken számosan jelentkeztek a nemzetőrök közül a négyéves honvédszolgálatot vállalók soraiba. Részükre Benő István nemzetőr őrnagy 1849. április 5-én Szent-Iványi Károly főkormánybiztostól 400 db puskát kért szuronnyal és töltenytáskával.³¹ Április 28-án megindult a tényleges sorozás, május 17-ig mintegy 500 fő jelentkezett önként honvéddnek, akiket a törvényhatóság ruházott fel.³² Ettől kezdve az újoncozás vezetője Benő őrnagy volt, aki 1849. június 5-én jelentette a két törvényhatóság kormánybiztosának, Ugron Istvánnak, hogy a román nemzetiségű újoncokat – kisebb csoportokban szétszétva a magyar kiegészítésű zászlóaljok között – a nyíregyházi és hódmezővásárhelyi újonctelepekre indította. Reményét fejezte ki, hogy a magyar újoncokból tud majd egy erős honvédszászlóaljat szervezni.³³ A Torda megyei újoncokból alakított zászlóalj egyben tartását javasolta korábban br. Kemény Farkas ezredes, a kolozsvári hadosztály parancsnoka is.³⁴

Nem kevésbé volt problémás az újoncozás Hunyad megyében és Szász-város székben. A két törvényhatóság vezetője, gr. Kun Gotthárd kormánybiztos-főispán 1849. június 14-én tájékoztatta Szent-Iványit, hogy az újoncozást Szászváros-székben felfüggesztette, mivel több falu is ellenállt. Az érchegységi felkelés miatt számos hadköteles az erdőkbe menekült, növelve ezzel a román felkelés erejét. Addig 381 újoncot állított ki, kiket a törvényhatóság köpennyel, kék nadrággal, fehér kalappal és cipővel látott el.

²⁸ KOVÁCS István 2014, 245–246.

²⁹ Gál Dániel kormánybiztos levele Szent-Iványihoz, Beszterce, 1849. június 5. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4065.

³⁰ Gál Dániel levele Szent-Iványi Károlyhoz, Beszterce, 1849. július 4. MNL OL, F.245, 1849:5518.

³¹ Benő őrnagy kérelme, Marosújvár, 1849. április 5. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:1286.

³² Wiski Ferenc alispán jelentése Szent-Iványihoz, Torda, 1849. május 17. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3193.

³³ Benő őrnagy levele Ugron Istvánhoz, Torda, 1849. június 5. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4063; KOVÁCS István 2014, 245.

³⁴ Ugron István levele Szent-Iványihoz, Kolozsvár, 1849. június 3. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3910.

A Hunyad megyei és szászváros-széki újoncokat – az erdélyi főhadparancsnokság 1849. június 5-én kelt rendelete értelmében – Hátszegre kellett küldeni, az ottan szerveződő honvédszászlóaljhoz.³⁵

Gr. Bethlen Gábor Fogaras-vidék főispánja 1848. június 19-én írt levelében kifejtette Szent-Iványinak, hogy nem javasolja a törvényhatóságra kivetett 1096 újonc besorozását, mivel a román nemzetiség nem megbízható.³⁶

Udvarhelyszéken 1849. május közepére 40 éves korig a teljes lakosságot besorozták. A törvényhatóság összesen 5000 újoncot küldött a soralakulatok számára és 2000 főt a határőrzésre.³⁷

Bíró Mihály maroszéki alispán 1849. május 18-án jelentette Csánynak, hogy a szék a ráeső 5000 újonc kiállítását teljesítette, így mindenféle újoncozást – köztük a Bem által elrendelt 9–10. határvéd zászlóalj részére történt is – leállított.³⁸

Németh László háromszéki kormánybiztos az 1849. május 26-án Szent-Iványi főkormánybiztoshoz írt levelében kifejtette, hogy a törvényhatóság a ráeső újoncmennyiséget már régen teljesítette. A szék lakosságából – a határvéd zászlóalj katonán kívül – a reguláris alakulatoknál 6600 fő teljesített szolgálatot.³⁹

Királyföldön az újoncállítás május elején már folyt, de a szász és román lakosság lelkesedése nem volt túl nagy. Berde Mózes kormánybiztos nyíltan fel is tette a kérdést Csánynak, hogy nem lenne célszerűbb, ha a szász székek minden újoncot 200–300 forinttal megváltanának és ezek helyett székeket fogadnának, vagy ezen összeg erejéig a katonaság felszereléséhez járulnának hozzá.⁴⁰ Csány válaszában ugyan méltányolta Berde érveit, de kifejtette, hogy törvényi felhatalmazás hiányában

ilyen döntést nem hozhat.⁴¹ A szászföldi újoncozás mihamarabbi befejezését Szent-Iványi teljhatalmú országos biztos is folyamatosan sürgette a hadügyminisztériumnál.⁴²

Berde kérte a teljhatalmú országos biztostól, hogy a román újoncokat minél gyorsabban vezényelje el a katonai hatóság, mert a szökött katonák csak az útonállóknak számát szaporítják.⁴³ Berde aggodalma nem volt alaptalan, mert a hadügyminisztérium május 23-án, 16137. szám alatt rendeletet bocsátott ki a tárgyban. Ez alapján a román újoncokat Magyarországra, pontosabban a nyíregyházi újonctelepre kellett szállítani, 200–400 fős csoportokban, katonai fedezet mellett. Az Erdélyben állomásozó alakulatokat pedig magyar ajkúakkal kellett kiegészíteni. A probléma csak az volt, hogy a rendeletet visszamenőleg már nem lehetett alkalmazni.⁴⁴ Az erdélyi 79. honvédszászlóalj tartalékának román nemzetiségű újoncai például állandóan megszöktek, ezért Bem tábornok az alakulatot az ország más vidékére vezényelte.⁴⁵

Szent-Iványi országos biztos – az országos főhadparancsnokság javaslatára⁴⁶ – felszólította Berdét, hogy a kormánybiztossága alá tartozó területek újoncairól készítsen olyan kimutatást, amely tartalmazza az illetők nemzetiségi hovatartozását. Berde ennek azonban nem sok értelmét látta, mivel magyar újoncok már nincsenek, mert azok még tavasszal beálltak az akkor alakuló honvédszászlóaljhoz. A szászok és románok pedig „úgyis egy húron pendülnek”, megkülönböztetésüket feleslegesnek tartja.⁴⁷ Végül mégis rendelkezett a tárgyban a szász székek felé.⁴⁸

Maga az újoncozás azonban még így sem haladt gördülékenyen, mert a határ menti falvak román lakossága az összeírás elől Havasalföldre menekült.⁴⁹

³⁵ Gr. Kun Gothárd levele Szent-Iványihoz. Szászváros, 1849. június 14. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4620; *Az erdélyi főhadparancsnokság átírtára gr. Kun Gothárdhoz*, Nagyszeben, 1849. június 5. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:2851; KOVÁCS István 2014, 246.

³⁶ Gr. Bethlen Gábor főispán levele Szent-Iványihoz, Fogaras, 1849. június 17. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4928.

³⁷ K. Horváth János kormánybiztos levele Szent-Iványihoz, Székelyudvarhely, 1849. május 18. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3223.

³⁸ Bíró Mihály alispán levele Csányhoz, Marosvásárhely, 1849. május 18. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3214.

³⁹ Németh László levele Szent-Iványi Károlyhoz, Sepsiszentgyörgy, 1849. május 26. HL, *Csány-lt.*, 210. d., 1849:3784. Németh László levele Szent-Iványi Károlyhoz, Sepsiszentgyörgy, 1849. május 26.; KOVÁCS István 2014, 247.

⁴⁰ Berde levele Csányhoz, Nagyszeben, 1849. május 3. MNL OL, F.247. 1849:271.; SÁRKÖZI Zoltán 1974, 75.

⁴¹ Kolozsvár, 1849. május 6. Csány döntését támasztotta alá, Kiss Ernő altábornagynak, országos főhadparancsnoknak a tárgyban megjelent körrendelete is, amely a helyettesek állítását kifejezetten tiltotta. (Közlöny. 119. sz.) MNL OL, F.247, 460:1849.

⁴² Kolozsvár, május 19. Mind az 1848. évi, mind az 1849. évi

mennyiséget ki kellett állítani. MNL OL, F.247, 1849:595; TE-UTSCH, 1910. 276.

⁴³ MNL OL F.247. 1849:738. Ugyanakkor az újoncállítás alól kibújni akaró székeket szigorúan megróttá. (Uo. 1849:992. és 1849:1002).

⁴⁴ Szent-Iványi levele, Kolozsvár, 1849. május 27. Mellette Berde levele Czetzhez. (1849. június 2.) és Czetz levele Berdéhez. (1849. június 4.) MNL OL, F.247, 1849:921.

⁴⁵ Czetz János vezérőrnagy levele Berdéhez, Nagyszeben, 1849. június 7. MNL OL, F.247, 1849:909. és 1849:982. vö. 1849:963.

⁴⁶ Ezen testület a magyarországi (budai) főhadparancsnokság utóda volt, jelentősen csökkentett hatáskörrel. Élén Kiss Ernő altábornagy állt. A főhadparancsnokság elsősorban katonai adminisztratív ügyeket látott el.

⁴⁷ Szent-Iványi levele Berdéhez, Kolozsvár, június 10. MNL OL, F.247, 1849:1004.

⁴⁸ Nyomtatvány román, német és magyar nyelveken. MNL OL, F.247, 1849:1073.

⁴⁹ Ezt nagyban elősegítette a határőrizet hiánya. MNL OL, F.247, 1849:917.

Ennek hatására az újoncozást átmenetileg felfüggesztették.⁵⁰ Pontosabban az utóbbi döntést már Bem tábornok hozta meg, aki ezzel a lépéssel a nép rokonszenvét akarta megnyerni, kevés sikerrel. Berde támogatta a határozatot, mert sem zsoldpénz, sem fegyver, sem felszerelés nem állt a rendelkezésére.⁵¹

A Berde Mózes irányítása alá tartozó Vízakna városát a kormánybiztos 1849. június 11-én körrendeletben szólította fel a meghatározott újonc kvóta kiállítására. A leendő honvédeket a városnak fel is kellett ruháznia. Két román nemzetiségű polgár fiaik helyett két teljesen felszerelt lovat ajánlott fel, amit a kormánybiztos saját hatáskörben elfogadott. 1849. július 9-én Berde újabb felszólításban utasította a várost az újoncozás mihamarabbi befejezésére.⁵²

Brassó vidéken az újoncozást 1849. május 18. után kezdték meg.⁵³ A tárgyban Dósa Elek kormánybiztos 1849. május 28-án rendeletet intézett a falusi előjárókhöz. Elrendelte, hogy a 18–22. év közötti korosztályt részrehajlás nélkül írják össze, illetve buzdítsák őket a honvédnek állásra. A szökevények ellen adjanak ki elfogatóparancsot.⁵⁴ Az utóbbinak azonban nem sok foganatja lehetett, mivel a szökevények száma rövidesen tömeges méreteket öltött.⁵⁵ Az újoncozásnak Szászhermány lakossága nyíltan ellenszegült, a zendülést csak katonai erő kirendelésével tudták elfojtani.⁵⁶ Az ellenséges hangulat miatt Dósa kormánybiztos – Berdéhez hasonlóan – javasolta, hogy a román és szász újoncok pénzzel váltsák meg magukat és a befolyó összeget a székely

honvédek felszerelésére fordítsák.⁵⁷ Problémát jelentett az is, hogy számos hadköteles ifjú a császári alakulatokban szolgált.⁵⁸

Dósa 1849. június 12-én jelentette Szent-Iványinak, hogy 10-éig 478 újoncot sorozott be, rövidesen megkezdik a 23–24 éves korosztály összeírását. Továbbra is problémát jelent viszont a román lakosság elszökése.⁵⁹

A közigazgatásilag Barcasághoz tartozó Hétfalu magyar lakosságából 1849. június elejéig 1600 újoncot állítottak ki.⁶⁰

Szent-Iványi 1849. június 10. után tájékoztatta a hadügyminisztériumot, hogy Brassó-vidék hatósága 521 főt sorozott be, 1000 fő korábban már önkéntes alapon állt be. Az újoncozást a román lakosság ellenállása miatt állította le.⁶¹

Összességében elmondhatjuk, hogy az 1848 májusától újraindult sorozás – az 1848. szeptemberihez hasonlóan – a román és szász lakta területeken ellenállást szült, de az újoncozást a magyarok törvényhatóságok sem fogadták egyöntetű lelkesedéssel. Nem lehet pontosan tudni, hogy mennyi román és szász újoncot szállítottak a magyarországi újonctelepekre, de a nemzetiségi területeken folyó összeírást 1849. június 18-án maga Bem állította le. Az így kiállított alakulatok állománya megbízhatatlan volt, fegyver, felszerelés és pénz pedig nem állt a rendelkezésre.⁶²

Az Erdélyben 1849 májusától lefolytatott újoncozás eredményeként az alábbi zászlóalj alakultak meg:

Zászlóalj sorszáma	Kiegészítési terület	Székhely
134.	Torda	Torda
135.	Erdély	Nagyvárad
136.	Hátszeg	Arad
137.	Kolozsvár	Hódmezővásárhely
140.	Barcaság (hétfalusi csángók)	Brassó, majd Fogaras

⁵⁰ *Dobokai József rendőrbiztos levele Berdéhez*, Nagyszeben, 1849. június 15. MNL OL, F.247, sz. n.

⁵¹ *Berde levele Szent-Iványihoz*, Nagyszeben, 1849. június 19. Egyben kérte az országos biztos jóváhagyását. MNL OL, F.247, 1849:1194.

⁵² Annak ellenére is, hogy a város Szent-Iványitól engedményt kért. (MNL OL F.247. 1849:1002); BAKK Endre 1880, 201–202.

⁵³ *Dósa Elek levele Kiss Sándor ezredeshez*, Brassó, 1849. május 18. MNL OL, F.248, 1849:161.

⁵⁴ *Dósa Elek rendelete*, Brassó, 1849. május 28. MNL OL, F.248, 1849:263. A zernyesti és apácai román és szász ifjak elbujdostak a sorozás elől, így Dósa kormánybiztos a helyi parancsnokságtól katonai segédletet igényelt. (*A sorozó bizottság levele Dósa Elekhez*, Brassó, 1849. június 13. MNL OL, F.248, 1849:407).

⁵⁵ *A sorozó bizottság levele*, Brassó, 1849. május 31. MNL OL

F.248. 1849:359. Itt azonban figyelembe kellett azt is venni, hogy sok ifjú külföldön mesterséget tanult, így az ő esetükben vagy a helyettesítést, vagy a pénzbeli megváltást alkalmazták.

⁵⁶ *Dósa Elek levele Szent-Iványihoz*, Brassó, 1849. május 31. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4091.

⁵⁷ *Dósa Elek levele Szent-Iványihoz*, Brassó, 1849. május 28. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3689. A teljeshatalmú országos biztos a válaszában kifejtette, hogy erre a törvény nem ad lehetőséget.

⁵⁸ *Az újoncozási bizottmány levele Dósa Elekhez*, Brassó, 1849. június 1. MNL OL, F.248, 1849:171.

⁵⁹ *Dósa Elek levele Szent-Iványihoz*, Brassó, 1849. június 12. MTA Kt. *Csány-lt.* 1849:4736.; KOVÁCS István 2014, 245.

⁶⁰ *Dósa Elek kormánybiztos levele Szent-Iványihoz*, Brassó, 1849. június 7. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4287.

⁶¹ MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:4719.

⁶² KOVÁCS István 2014, 246.

Emellett számos román és szász nemzetiségű újoncot a magyarországi újonctelepekre irányítottak és a szerveződő honvédszászlóalj állományához osztották be őket.⁶³

A zászlóalj felszerelése

A honvédalakulatok felszereltsége a szabadságharc végén sem felelt meg teljes mértékben az elvárásoknak, bár a katonai vezetés és a magyar kormányzat minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezett a hiányosságokat csökkenteni.

Megnevezés	Mennyiség
Csizma	1400 pár
Töltényláda	100
Töltényládaszíj	200
Atilla	500
Mellény	600
Borjú	400
Szuronyzsj	200
Fehér ruha	200
Bakancs	400 pár

A fenti anyagok biztosítása csak mérsékelte, de messze nem oldotta meg a problémát. Tóth Ágoston ezredes az 1849. május 1-jén a hadügyminisztériumhoz írt levelében kifejtette, hogy a honvédek fegyver- és lőszerhiánnyal küszködnek. A 76., 83. és 84. honvédszászlóalj ruházata elhasználódott, a honvédek „mezítláb” teszik a szolgálatot. A 12. honvédszászlóalj helyzete sem sokkal jobb. A székely zászlóalj az előőrsi szolgálatban az időjárás viszontagságainak nagyon ki vannak téve.⁶⁵

Síralmas volt az 1849 nyarán a gyulafehérvári ostromsereghez vezényelt 11. honvédszászlóalj állapota is. Szigeti Miklós őrnagy, zászlóaljparancsnok szerint

A Beszterce és Naszód vidékére vezényelt székely zászlóalj (12., 83., 84. honvéd és az 1–2. határvéd zászlóalj) állapota – Dobai József őrnagy, borgóprundi parancsnok jelentése szerint – síralmas volt. E tárgyban Dobai áprilisban azonnal írt a teljhatalmú országos biztosnak, az igényre Csány 1849. május 2-án válaszolt Tóth ezredesnek. Ennek alapján az alábbi ruházati és felszerelési tételeket utalták ki a fenti alakulatok számára⁶⁴:

az alakulatáról megfeledeztek, a honvédek annyira elhasználták az egyenruhájukat, hogy „míg az újoncz zászlóaljakat cizfrán kiöltöztették, díszes csákoval ellátták, addig minket, kiknek soha egy szünnapunk nem volt, folytonosan a legfáradalmasabb hadjáratokban résztvettünk, mikor kellett az ellenséggel vitézül megküzdöttünk – minket veres sipkánk mellett rongyokban felejtettek.”⁶⁶

A Szászföldre kivetett hadisarcot a székek a honvédsereg részére készített felszerelési cikkekkel is kiválthatták. 1849. június 15-ig a királyföldi törvényhatóságok az alábbi tételeket készítették el a honvédalakulatok számára⁶⁷:

Törvényhatóság	Tétel	Honvédalakulat
Nagyszebeni tanács	150 ing, 150 lábbeli	Lengyel légió
Felső-Fehér vármegye	2440 ing	55. és 79. honvédszászlóalj
Szászsebes	200 kalap, 248 ing, 229 lábravaló	–
Brassó	2000 szűrposztó	–
Nagysink	600 ing, 600 lábravaló, 300 csizma	–
Szászváros	197 ing, 209 lábravaló, 106 bakancs, 14 csizma	–

⁶³ BONA Gábor 2008, I, 45–46.

⁶⁴ Csány levele Tóth Ágoston ezredeshez, Kolozsvár, 1849. május 2. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:2416.

⁶⁵ Tóth ezredes levele a hadügyminisztériumhoz, Beszterce, 1849.

május 1. MNL OL, H.75, 1849:21475.

⁶⁶ CSEHI-SZIGETI Miklós, 1868, 105.

⁶⁷ Róth József főhadnagy kimutatása, Nagyszeben, 1849. június 15. MNL OL, F.247, 1849:1147.

A fenti tételekből az 55., 79. és 88. honvédszászlóaljakat, a 10. (Vilmos) huszárezred Erdélyben lévő osztályát, a bécsi és lengyel légióknak az országrészben állomásozó egységeit szerelték fel.

A brassói tanács 1849. május 20-ig a brassói hadosztály ruházatát készítette el, de a többi székely alakulat számára Berde Mózes még az alábbi tételeket rendelte meg⁶⁸:

Megnevezés	Darabszám
Ing	3000
Gatya	300
Nadrág	2000
Bakancs	200 pár
Atilla	1500
Kalap	3000

A székely honvédek ruházatáról egy 1849 tavaszán keletkezett tervezetből nyerhetünk információt. E szerint: „Bakancs vagy csizma, veres zsinórral szegve. Fehér harisnya, gömbölyű veres zsinórral. Préselt fekete czondra posztó magyarka, veres gombkészülettel, fekete nyakkendő. Fekete, kalapposztó csákó.”⁶⁹

A honvéd és határvéd zászlóaljak felfegyverzése a szabadságharc végéig megoldatlan probléma maradt.

A lőfegyverállomány heterogén volt, típusai közé tartozott az Augustin rendszerű gyutacsos puska, különböző típusú kovás puskák, lökupaos és kovás vadászpuskák, lándzsák és kaszák, emellett az állomány egy része végig fegyver nélkül maradt.

A honvédszászlóaljak fegyverezettel való ellátottságról rendelkezésünkre álló néhány adatot az alábbi táblázat mutatja:

Zászlóalj sorszáma	Adat időpontja	Fegyverek száma	Hiány
11.	1849. január 14.	910 gyutacsos puska	–
32.	1849. január 14.	177 gyutacsos, 800 kovás puska	–
75.	1849. január 14.	260 gyutacsos, 170 kovás, 35 vadászpuska	–
78.	1849. május 30.	654 gyutacsos, 521 kovás	13
83.	1849. január 14.	711 gyutacsos puska	–
85.	1849. június 8.	400 gyutacsos, 200 kovás, 220 vadászpuska	–
87.	1849. január 14.	392 kovás	–

A határvéd alakulatok közül első és második nagyrészt fapuskákkal⁷⁰ volt felszerelve. 1849. május 2-án az 1. határvéd zászlóalj 1215 főnyi létszámból 815-nek, a 2. határvéd zászlóalj 565 főnyi létszámából senkinek még nem volt fegyvere.⁷¹ Így a beszercei hadosztály felett, 1849. június 12-én szemlét tartó Bem tábornok a hazaengedett maroszeiki nemzetőrség kovás fegyverei közül 300 darabot a 2. határvéd

zászlóalj részére utalt ki.⁷² Ez azonban a gondokat csak enyhítette, így Dobai József alezredes, hadosztályparancsnok Szent-Iványi Károly erdélyi főkommandóbiztostól is igényelt fegyvereket.⁷³

Az alábbi táblázat a székelyföldi hadosztály kötelekébe tartozó határvéd zászlóaljak felfegyverzettségét mutatja⁷⁴:

⁶⁸ Kiss Sándor ezredes levele Berde Mózeshez, Brassó, 1849. május 20. MNL OL, F.247, 1849:693. Kiss ezredes nem támogatta a lakosság leterhelését, de Berde a válaszában kifejtette, hogy a székelység több áldozatot hozott a szabadságharc érdekében, mint a gazdagabb szászok, és a fenti tételek a székely gyalogság felszereléséhez feltétlenül szükségesek.

⁶⁹ MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:1375.

⁷⁰ A „fapuskán” olyan lövés leadására alkalmas fegyvert kell értenünk, melyet a határvédzászlóaljaknál kizárólag kiképzési célokra

használtak.

⁷¹ Tóth Ágoston ezredes jelentése, Beszterce, 1849. máj. 2. MNL OL, H.75., 1849:21475. A jelentés szerint mindkét zászlóaljnál hiányoztak a tölténytartók, a szíjzat, valamint a bakancsok.

⁷² Dobai József alezredes levele, Beszterce, 1849. június 17. MNL OL, H.75., 1849:23047.

⁷³ Beszterce, 1849. június 19. MTA KT, *Csány lt.*, 1849:3085.

⁷⁴ A székely hadosztály létszámkimutatása, Csíkszereda, 1849. június 8. MNL OL, P.876., sz. n. Gál Sándor ezredes.

Zászlóalj	Létszám	Fegyvereik	Fegyvertelen állomány
3.	980 fő	3 gyutacsos, 90 kovás, 275 vadászpuska, 123 lándzsa, 3 kasza, 3 db 3 fontos ágyú.	486 fő
4.	812 fő	20 gyutacsos, 30 db kovás, 180 vadászpuska, 30 kasza, 62 db lándzsa	490 fő
5.	1070 fő	9 db 3 fontos ágyú	1070 fő

A brassói hadosztály kötelékébe tartozó 6. határvéd zászlóalj teljesen fegyvertelen volt.⁷⁵

A határvéd zászlóaljak egyenruházata a következő volt: magyar szabású kalap, székely posztóból készült zeke, fehér nadrág és bakancs.⁷⁶ Ez a ruházat azonban a nyáron rendkívül kényelmetlenné vált, ezért Dobai József alezredes az első két zászlóalj részére könnyebb ruhákat kért. A katonák még június közepén is „magukkal hozott gunyában”, „báránybőr sapkában, téli zekében, minden fehérenemű nélkül, bogarakkal eltelve” tettek szolgálatot. Dobai kalapot és csizmákat már készítettett, de nadrágot és fehéreneműt a beszerzési nehézségek miatt a kolozsvári raktárból kért.⁷⁷

A tisztikar és a legénységi állomány

A honvéd és határvéd zászlóaljak tisztikaráról megállapítható, hogy túlnyomórészt székely származásúak voltak. Nagy részük a 3 székely határőrezred⁷⁸ tisztjei, altisztjei, hadapródjai közül kerültek ki (303 személyből 222 fő), kisebb számban nemzetőr tisztjei, más alakulatok tisztjei és altisztjei voltak.⁷⁹ A következő táblázat zászlóaljak tisztjeinek eredeti alakulat szerinti megoszlását mutatja:

Rendfokozat	14. határőrezred	15. határőrezred	11. huszárezred	Más soralakulatok
Tiszt	24	28	3	34
Altiszt	89	53	6	36
Hadapród	11	7	-	21

A tisztikar társadalmi összetételét az alábbi táblázat mutatja:

Társadalmi helyzet	Létszám	Arány
Főnemes	12	2%
Birtokos nemes	58	11%
Székely birtokos nemes	35	7%
Nemes	84	16,5%
Székely nemes	83	16,5%
Polgár, értelmiségi	50	10%
Székely	186	37%
Összesen:	508	100%

A zászlóaljak tisztikarának nemzetiségi összetétele:

Nemzetiség	Létszám	Arány
Magyar	499	98%
Német	7	1,3%
Szerb	1	0,35%
Örmény	1	0,35%
Összesen:	508	100%

⁷⁵ GYALÓKAY Jenő, 1938, 50.

⁷⁶ Gál Sándor levele, Csíkszereda, 1849. április 16. MTA Kt., Csány lt., 1849:1436.

⁷⁷ Dobai József alezredes levele Szent-Iványi Károly erdélyi országos biztoshoz, Beszterce. 1849. június 13. MTA Kt., Csány-lt.,

1849:2972.

⁷⁸ A 14., illetve a 15. határőrezred és a 11. huszárezred.

⁷⁹ A tisztikar elemzését Bona Gábor alpmunkáira támaszkodva végeztük el. (BONA Gábor 1998–1999, BONA Gábor 2000, BONA Gábor 2008–2009.)

A honvédzászlóalj legénységi állományát 1848 őszén toborzással állították ki (11. és 12. honvédzászlóalj, részben a 32.), később, bár a toborzás nem szűnt meg, elsősorban a sorozás dominált. A fenti

zászlóalj létszámvesztését is így pótolták. Eddigi ismereteink szerint a zászlóaljakat az alábbi régiók lakosságából állították ki:

Zászlóalj	Toborzás, vagy sorozás helye	Nemzetiség
11.	erdélyi megyék, Székelyföld	magyar, székely
12.	Székelyföld	székely
27.	Bihar és Kolozs megye	magyar, román
32.	Torda megye, Aranyosszék, Bihar megye	magyar, székely, román ⁸⁰
73.	észak-erdélyi megyék, Partium	magyar, román ⁸¹
75.	Torda megye, Aranyosszék, Alsó-Fehér és Kolozs megye	magyar
76.	Csíkuszék	székely
77.	Csíkuszék	székely
78.	Csíkuszék	székely
79.	Csíkuszék és Királyföld	székely, magyar és román
80.	Csíkuszék	székely
81.	Csíkuszék	székely
82.	Csíkuszék	székely
83.	Háromszék	székely
84.	Háromszék	székely
85.	Háromszék	székely
86.	Háromszék és Hétfalu	székely, magyar
87.	Marosuszék	székely
134.	Torda megye és Aranyosszék	román
135.	erdélyi megyék	román
136.	Hunyad megye és Szászváros-szék	román
137.	erdélyi megyék	magyar, román
140.	Barcaság (hétfalusi csángók)	magyar

A határvéd zászlóalj legénységi állományáról nagyon keveset tudunk. A sorköteleseket 26 és 40 év között írták össze, főleg azokat, akik a honvédszolgálatra alkalmatlanok voltak.⁸² Az 5. határvéd zászlóalj július 26-i létszámkimutatása külön szól az alakulat önkénteseiről (akkor 160 fő), ami arra mutat, hogy

az alakulatok kiállításánál nem szorítkoztak csupán a sorozás különböző módszereire.⁸³ Csík és Háromszékben a sorozás feltehetőleg a határőrség rendszerére épült. Az alakulatok felállításának területi megoszlását a következő táblázat mutatja:

Zászlóalj	Sorozás helye	Nemzetiség
1.	Csíkuszék, Háromszék és Udvarhelyszék	magyar, székely
2.	Csíkuszék, Háromszék és Udvarhelyszék	magyar, székely
3.	Csíkuszék	magyar, székely
4.	Csíkuszék	magyar, székely
5.	Háromszék	magyar, székely
6.	Udvarhelyszék	magyar, székely

⁸⁰ Többségében román nemzetiségű állománnyal rendelkezett.

⁸¹ A zászlóalj sorozott román nemzetiségű állományából 27 fő 1849 áprilisában Bukovinába szökött. (*Tóth Ágoston ezredes jelentése*, Beszterce, 1849. május 1. MNL OL, H.75., 1849:21475.)

⁸² MTA Kt., *Csány lt.*, 1849:1264.

⁸³ *Az 5. határvéd zászlóalj létszámkimutatása*, Kézdivásárhely, 1849. júl. 26. MNL OL, R.14, 3. tétel.

Egyes honvédszászlóaljok tevékenysége a hadszíntereken

11. honvédszászlóalj

A zászlóalj, amely vitézsége elismerésül a 9. honvédszászlóaljhoz hasonlóan megkapta a veressipka viselésének jogát, végigharcolta az erdélyi hadjáratot. Egyik legnagyobb fegyverténye az 1849. február 9-én vívott piski ütközetben való helytállása volt, amikor a hidat a többszörös túlerővel szemben keményen védelmezte (1849. február 9.).

A Szászsebesről visszavonuló Bem tábornok áthaladt Piskin, Déván egyesült a Magyarországról kapott erősítésekkel. A lengyel tábornok a piski híd védelmére Kemény Farkas br. alezredest rendelte a 11. honvédszászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral és négy löveggel. Az ellenséges erők február 7-én érkeztek meg a hídhöz, a csatározások rögtön megkezdődtek. Másnap Kemény sürgős segítséget kért Bemtől, a seblázban szenvedő tábornok utasításba adta neki, hogy a hidat az utolsó emberig védje, „mert ha a híd elvész, egész Erdély elveszett.” Egyidejűleg Czetz János alezredest egy zászlóaljjal, két lovas századdal és hat löveggel Kemény segítségére küldte. Az ütközet 9-én reggel kezdődött, rövid tüzérségi párbajjal. Ennek két magyar löveg áldozatul esett, mire Kemény hátrébb vonta csapatait. Ez követte a Kalliany-dandár rohama, amely a magyar erőket kiszorította a hídról, mire Kemény a Mátyás-huszárokat rohamra küldte az ellenséges gyalogságra. Ez megállította az osztrák előnyomulást, majd a 11. honvédszászlóalj szuronyrohama visszafoglalta a hidat. Hamarosan megérkezett Czetz az erősítésekkel, majd a magyar csapatok irányítását Bem vette át. Bem rohamra vezényelte a lovasságát, majd intézkedett a reggel óta harcoló honvédszászlóalj felváltásáról. Az utóbbi azonban káoszt idézett elő, mivel az átrendezést sokan visszavonulásként értékelték, így a seregben pánik tört ki. Az alakulatok a hídon keresztül menekültek, Bem azonban kordont vont a menekülőkhöz és rendezte a sorait. Estefelé az ellenséges ágyúk lőszerkészlete kimerült, így Bem, aki maga is tüzér volt, kihasználva ezt, a gyalogságot rohamra küldte, a honvédek visszafoglalták a hidat és környékét.

A piski győzelem kivívásában a kortársak szerint a 11. honvédszászlóaljnak, amely több mint 300 fő

veszített az állományából, döntő érdeme volt. A győzelmes ütközettről a kolozsvári *Honvéd* hasábjain 1849. február 21-én jelent meg tudósítás „Egy szemtanú” tollából, „*Csatamezei reminiscenciák*” címmel. A 11. honvédszászlóalj vitézségéről a szerző az alábbi sorokkal emlékezett meg: „Hazám fiai! Nézzetek e magasztos példányaira a hazafiságnak s tiszteljétek őket! Hazám leányai! Készítsetek babérkoszorút a XI. zászlóalj számára; ők megérdemlik, hogy a magyarhoni IX. zászlóaljjal egy helyen emlegetessenek.” Azaz a 11. honvédszászlóalj bátorságát már közvetlenül a piski ütközet után a 9-éhez hasonlították a kortársak. A neves történétíró, Kővári László az 1861-ben megjelent, Erdély 1848–49-es történetét feldolgozó művének vonatkozó fejezetében így fogalmazott: „A haza szívében Kolozsvárt felcsapott XI. zászlóalj itt szerzé igényét a vörössipkához.” Ehhez az eseményhez köti a zászlóalj egykori századosa, Wass Pál a visszaemlékezésében a kitüntetés elnyerését.⁸⁴

1849 áprilisában részt vettek Bem temesközi hadjáratában, majd a nyáron a dévai hadosztály kötelékében harcoltak. A fegyvert 1849. augusztus 18-án Dévánál tették le (1849. augusztus 18.).

A legendás alakulat parancsnokai Bánffy János br., Inczédy Samu, gr. Bethlen Olivér és Csehi Szigeti Miklós voltak.⁸⁵

12. honvédszászlóalj

A székely tábor marosvásárhelyi veresége után (1848. november 5.) a zászlóalj Háromszékre vonult, Erdővidékre kerülve pedig bekapcsolódott annak védelmébe. Parancsnokának, Balázs Emanuel őrnagynak a viselkedése gyanút ébresztett a honvédekben, akik letartóztatták, Sepsiszentgyörgyre kísérték, majd meglincselték 1848. november 28-án. Bár az árulás vádját igazolni utólag már lehetetlen, de tény, hogy az egykori határőr százados kapcsolatot tartott br. August Heydte századossal, az Erdővidékre betörő ellenséges különítmény vezetőjével.⁸⁶

Az erősen megfogyatkozott létszámú alakulat felszerelését, azaz téli ruházattal való ellátását a háromszéki települések önkéntes adományjaiból oldották meg.⁸⁷

Ettől kezdve az alakulat tevékeny résztvevője volt Háromszék önvédelmi harcának, majd 1849. febru-

⁸⁴ A piski ütközetre vonatkozóan lásd: HERMANN Róbert 2001, 215–218; *Honvéd*, 48. sz., 1849. február 21., 192; KŐVÁRI László 1861, 181; WASS Pál 1998, 76. (Wass Pálra vonatkozóan lásd: BONA Gábor 2009, II, 508.)

⁸⁵ Az alakulat története nincs feldolgozva. A szervezését és a Kolozsvár feladásáig történt harcait ismerteti: SÜLI Attila 2011, 111–145. A zászlóalj későbbi harcairól és tevékenységéről a legteljesebb képet adja Csehi-Szigeti Miklósnak az 1868-ban, Kolozsváron név nélkül megjelent visszaemlékezése. (CSEHI-

SZIGETI Miklós 1868, 28–120.); Bánffyra, Inczédyre, Bethlenre, továbbá Csehi Szigeti Miklóstra vonatkozóan lásd: BONA Gábor 2000, 229, 248–249, 401–402, 660–661. További visszaemlékezések a zászlóalj történetéről: WASS János 1872; WASS János 1876, 503–506, 524–527, 539–542, 555–559; WASS Pál 1998; SÜLI Attila 2012b.

⁸⁶ CSIKÁNY Tamás 2007, 848.

⁸⁷ *Az oroszfalvi közönség felajánlásának listája*, Kézdivásárhely, 1848. november 16. SÁL, Fond 8, nr. 5994, fol. 123.

ár 10-én Kiss Sándor alezredes vezetésével más alakulatokkal együtt az erdélyi főserceghez indultak.⁸⁸

A Bem táborába érkező zászlóalj részt vett Urban csapatainak kiűzésében. Az 1849. február 27-én vívott borgóprundi harcokban a honvédek a fagyos vízben nyomultak előre és az ellenséges ágyútűz dacára elűzték Urban határőreit.⁸⁹

Az ettől kezdve a beszercei hadosztály alárendeltségébe tartozó alakulat állománya – Dobai József őrnagy, dandárparancsnok 1849. március 18-án kelt jelentése szerint – fehérműben és lábbeliben nagy hiányt szenvedett, öltözete pedig elhasználódott.

Az alakulat az orosz betörésig (1849. június 21.) Borgóprundon, Naszódon, majd Radnán állomásozott. Rendszeresen járőröztek a határ mentén, elsődleges feladatuk a felderítés volt.⁹⁰

A zászlóalj részt vett 1849. május 4-én a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásának alkalmából rendezett naszódi ünnepeken. A nyilatkozat szövegét Gál Dániel kormánybiztos olvasta fel a felsorakozott alakulat előtt.⁹¹

Az orosz betörés után a hadosztály kötelékében a 12. honvédszászlóalj katonái többször is tanújelét adták a bátorságuknak. 1849. június 27-én Bem Jádánál támadást indított a Magnus Grotenhjelms altábornagy vezette cári csapatok ellen. Az oroszok egy lovasezredet indítottak a honvédek ellen, mire Klement György őrnagy, zászlóaljparancsnok négyszögbe rendezte a zászlóaljat. A sortűz az orosz lovasságot megtizedelte. A zászlóalj helyállását Bem is megdicsérte, 8 érdemjelet osztott ki, melyből kettőt Györfy Pető és Kovács Antal századosok kaptak, a többi kiosztását a parancsnokra bízta. rövidesen Besztercére vonultak vissza. Július elején Tekén, Szászrégenen keresztül Marosvásárhelyre érkeznek, ahol előrsi szolgálatot láttak el. Rövidesen Bem magához rendelte a zászlóaljat, amely részt vett az augusztus 5-én vívott nagyszebeni ütközetben. A városért vívott harcokban érzékeny veszteséget szenvedtek, majd visszavonultak Szászsebesre, ahol a többi visszavonuló alakulattal egyesültek. A fegyvert Dévánál tették le.⁹²

73. honvédszászlóalj

Fentebb már utaltunk arra, hogy a zászlóalj szervezését Tóth Ágoston alezredes partiumi és erdélyi

újjoncokból kezdte meg 1849 januárjában. Az alakulat első két, felfegyverzett századát 1849. február elején Beszterce-vidékre rendelték, Riczko Ignác ezredes parancsnoksága alá. A két század, amelynek létszáma korabeli kimutatás szerint 300 fő volt, részt vett a királynémeti ütközetben, amely a magyar fél vereségével végződött.⁹³

Urban kiűzése után az alakulat a beszercei hadosztály alárendeltségébe került. A zászlóalj június végétől a borgói szoroson betört ellenség ellen küzdött, majd Bem irányítása alatt a Nagyszeben elleni hadműveletben vett részt. A nagycsúri döntő vereséget követő visszavonulás után a Hunyad megyei Dobrán kapitulált a zászlóalj, 1849. augusztus 18-án.⁹⁴

75. honvédszászlóalj

Nagyenyed, Torda, Aranyosszék és Kolozsvár feladása után számos Alsó-Fehér, Torda megyei, aranyosszéki és kolozsvári nemzetőr, otthonát elhagyva követte a visszavonuló magyar csapatokat, vállalva ezzel az önvédelmi harcot. Létszámuk Kolozsvár feladása után – Bauer Lajos visszaemlékezése szerint – 400 fő volt. A „menekülteket” decemberben Kemény Farkas a Partiumban zászlóaljja szervezte, az alakulatot az önkéntes nemzetőr elnevezéssel jelölték.⁹⁵ Az alakulat zászlaját, amelyet Szilágy „lelkes hölgyei” készítettek, Zilahon szentelték fel.⁹⁶ Részt vettek Bem téli hadjáratában, a dési bevonulásáról a kortárs Csernátoni Vajda Sámuel így emlékezett: „A tegnap éjjel érkezett, kolozsvári, tordai, enyedi, vinci menekült nemzetőrök reggel elindultak, mintegy háromfél százan Kemény Farkas társvezérlete alatt Kolozsvárra, aki elindulás előtt beszédet tartva serege előtt a többek közt így szólt: Önök honukból menekültek, önök vándorok és bujdosók, de mintegy 150 mérföldnyi utat át bujdosni csupán még sem nékem sem önöknek nem érdem. Az érdemet ezután arathatjuk, ha gaz ellenünkkel szembe szállunk. Az ellenség nincs messze. Ígérjék önök, hogy vele szembe szállnak, hogy így igényünk lehessen érdemre, önöknek nem lesz szabad ezután engemet és zászlójukat hosszas együtt vándorlás után elhagyni, ki elhagy azt gaz pecovicsnak, hazaárulónak tekintem. Legyenek önök elhatározottak, szilárdak, s kövessenek engem. E beszédet hangos éljen kísérte,

⁸⁸ EGYED Ákos 2010, 341.

⁸⁹ SZÖLLÖSY István 1897.

⁹⁰ SZÖLLÖSY István 1897.

⁹¹ *Gál Dániel levele Kossuth Lajoshoz*, Beszterce, 1849. május 4-e után. MNL OL, H.75., 1849:15023.

⁹² A zászlóalj történetéről az alábbi visszaemlékezéseket ismerjük: SZÖLLÖSY István, 1897; *Vajdasdi Lajos visszaemlékezése* (lelőhelye: A Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókjának Történeti Levéltára, 1848–1849-es Ereklémúzeum); BOÉR János 1897, 20–21.

⁹³ SZEMERJAI Károly 1892; *Tóth Ágoston naplója*, MTA Kt.

⁹⁴ A zászlóalj működéséről ismereteink szerint az alábbi visszaemlékezések jelentek meg: THOROTZKAY Sándor 1887–1889; P. SZATHMÁRY Károly 1884.

⁹⁵ BAUER Lajos 1870, 55.

⁹⁶ ORBÁN Balázs 1986, I, 522.

⁹⁷ *Csernátoni Vajda Sámuel visszaemlékezése*, lelőhely: SÁL Fond 27, lelt. szám 157. XI. csomó fol. 182–227. A kéziratot Demeter Lajos bocsájtotta a rendelkezésemre, segítségért itt szeretnék köszönetet mondani.

s a csapat elindult.⁹⁷ A zászlóalj kiegészítésére Kemény Farkas dr. Pozsonyi Antalt küldte a városba 1849 januárjában.⁹⁸

Az alakulat, amely a későbbiek folyamán a 75. honvédzászlóalj lett, hű maradt Kemény Farkas útmutatásához. Végigharcolta a téli hadjáratot, különösen kitűnt bátorságával a piski ütközetben, majd a gyulafehérvári ostromsereg kötelékébe került. Különösen jól szerepelt a zászlóalj a június eleji Gyulafehérvár környéki harcokban. A sikert Juhász József őrnagy zászlóaljparancsnok annak tudta be, hogy az alakulat állománya színmagyar, így br. Stein Miksa ezredes kérte, hogy a zászlóalj kiegészítésére román és szász újoncokat ne vezényeljenek.⁹⁹ A fegyvert Zsibónál tették le.¹⁰⁰

76. honvédzászlóalj

A Bem főserégétől hazatért csíki határőr zászlóaljat 1849. február 27-én indította Besztercére Gál Sándor ezredes, Székelyföld katonai parancsnoka.¹⁰¹ Ezután végig a besztercei hadosztály állományában volt, részt vett annak harcaiban. Júliusban a Bem közvetlen irányítása alá tartozó hadosztályhoz került, a fegyvert Dévánál tette le.¹⁰²

77. honvédzászlóalj

Az alakulat Erdély felszabadítása után részese volt Bem temesközi hadjáratának. 1849. június 23. és július 2. között a Bánffy hadosztály részeként a bánági Franyován állomásoztak, ideiglenes parancsnoka Tompos Gergely százados volt, akit augusztus 2-án őrnaggyá léptettek elő. A zászlóalj ebben az időszakban a IV. (délvidéki) hadtest alárendeltségébe tartozott. Legnagyobb fegyvertényük az volt, hogy részt vettek a délvidéki magyar erők legnagyobb harcában, az 1849. július 14-én vívott kishegyesi ütközetben.¹⁰³

78. honvédzászlóalj

Az alakulat 1849 áprilisában részt vett Bem tábornok bánági hadjáratában. A harcok április közepén a Vaskapunál kezdődtek, ahol a temesvári várórségből kikülönített dandár foglalt el védelmi állást. A Kabos Károly őrnagy vezette 78. és a Tolnay Gábor őrnagy irányítása alatt álló 87. honvédzászlóaljak rohama utat tört az erdélyi csapatok számára. A harcok ihlették meg Petőfi Sándort a *Székelyek* című költe-

ményének megírására.¹⁰⁴ Az alakulat ezt követően a IV. (délvidéki) hadtest alárendeltségébe tartozott.

A zászlóalj 1849. augusztus 19-én a mehidai táborban állomásozott, állományából ekkor már mintegy 150–200 fő hazaszökött.¹⁰⁵ A meglévő állomány is haza akart menni, ledobták az egyenruhájukat, Kabos alezredesnek csak hosszú gyözködés után sikerült őket maradásra bírni.¹⁰⁶ Ezt követően az alakulat a Török birodalomba vonult.

79. honvédzászlóalj

A 79. honvédzászlóalj – amelyet a szakirodalomban és a forrásokban a 14. (1. székely) határőrezred 4. zászlóaljaként szerepeltetnek – az egyik legködösebb alakulat. Tudjuk, hogy állományát a székelyföldi újoncok mellett a királyföldi románság és szászság köréből is sorozták. Feltehetőleg a Krasznay Pál őrnagy vezette zászlóalj, amely 1849. június 21-én a brassói hadosztályhoz tartozott és Töröcsváron állomásozott volt az eredeti, székelyföldi alakulat. Ugyanakkor a 79. honvédzászlóalj tartaléka elnevezésű zászlóalj, melynek Lukács Károly őrnagy volt a parancsnoka 1849. június 16-án, június 21-én kelt kimutatások szerint nagyjából a gyulafehérvári ostromsereghez tartozott, de voltak századai Nagyszebenben is. A július 10-én, 24-én és 25-én kiadott létszájmjelentések alapján már csak egy 79. honvédzászlóalj létezett, ez a székelyföldi hadosztályhoz tartozott.¹⁰⁷ Részt vett az utóbbi harcaiban, amely során – egy 1849. július 19-én kelt kimutatás szerint – az állományából 23 honvéd megszökött.¹⁰⁸ A zászlóalj maradványai feltehetőleg Zsibón tették le a fegyvert.

80. honvédzászlóalj

A 14. (1. székely) határőrezred állományából szervezett zászlóalj (5.) 1849 júniusában a dévai hadosztály alárendeltségébe került. Részt vett a havasok ellen indított hadjáratban, kikülönített századai Hunyad és Zaránd megyékben, illetve Szászváros-székben állomásoztak. Júliusban a székelyföldi hadosztály állományába került, maradványai a fegyvert feltehetőleg Zsibón tették le.

81. honvédzászlóalj

A 14. (1. székely) határőrezred hadkiegészítési területén felállított 6. zászlóalj 1849 májusában a gyu-

⁹⁸ ORBÁN Balázs 1986, I, 412.

⁹⁹ Stein ezredes levele Szent-Iványi Károlyhoz, Marosportus, 1849. június 12. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3197.

¹⁰⁰ ORBÁN Balázs 1986, I, 522–525 Az alakulatról az alábbi visszaemlékezést ismerjük: FELEKI Miklós 1881.

¹⁰¹ Gál Sándor ezredes levele Kossuthoz. Csíkszereda, 1849. február 26. MNL OL, H.2, közli: NÉMETH György 2008, 145–146.

¹⁰² BONA Gábor 2008, I, 387–388.

¹⁰³ MNL OL, H.75., 1849:26421; BONA Gábor 2000, 683.

¹⁰⁴ EGYED Ákos 2010, 450–451.

¹⁰⁵ VERESS Sándor 1897.

¹⁰⁶ BÍRÓ EDE 1897.

¹⁰⁷ Erre vonatkozólag lásd a mellékletben szereplő létszámkimutatásokat.

¹⁰⁸ Pap Károly őrnagy kimutatása, Maksai rét, 1849. július 19. MNL OL, P.876, 2. tétel, 87/a.

lafelhérvári ostromsereghez került. Július közepétől a Székelyföldön összpontosított haderőhöz került, a maradványai Zsibónál kapituláltak.¹⁰⁹

82. honvédszászlóalj

A 14. (1. székely) határőrezred hadkiegészítési területén felállított 7. zászlóalj 1849 májusában a dévai hadosztályhoz került, részt vett a havas hadjáratban. Június 21-én az állományából 303 fő a Töröcsvárnál állomásozott, a többi része pedig Zalatnán. Július közepétől a Székelyföldön összpontosított haderőhöz került az alakulat, a maradványai Zsibónál tették le a fegyvert.

83. és 84. honvédszászlóalj

Mindkét zászlóalj a 15. (2. székely) határőrezredből jött létre. 1849. február végén részt vettek Urban kiűzésében, majd a beszercei hadosztály alárendeltségébe kerültek. Június közepétől a betört cári csapatok ellen harcoltak, végül a Bem közvetlen rendelkezése alatt álló erőkkel részt vettek a Nagyszeben elleni hadműveletben. A várost augusztus 5-én elfoglalták, másnap azonban Nagycsúrnél döntő vereséget szenvedtek. Maradványaik 1849. augusztus 18-án Dévánál tették le a fegyvert.¹¹⁰

85. honvédszászlóalj

1849. március 11-én a József Bem altábornagy parancsnoksága alatt harcoló magyar erők bevették Nagyszebent, az osztrák és orosz csapatokat Brassó felé szorították. Bem a Szabó Nándor parancsnoksága alatt lévő háromszéki csapatokat a Tömösi-szoroshoz rendelte. Szabó március 21-én délelőtt 10 óra körül nyomult előre Felső-Tömös felé a parancsnoksága alatt lévő gyalogsággal és lovassággal. Az utóbbiak között az erdővidéki lovas csapat is ott volt. A győztes ütközet után jelentős mennyiségű hadizsákmány került a birtokába, köztük fegyverzet, ruházat, felszerelés és élelem.¹¹¹ Ezt követően a 85. és 86. honvédszászlóaljak brassói hadosztály alárendeltségébe kerültek.

A folyamatos határ menti orosz csapatmozgások következtében a Tömösi-szorosban állomásozó alakulatok állandó harcászultságban voltak. 1849. május közepén Brassóban és környékén elterjedt az a hír, hogy a kiűzött császári csapatok az oroszokkal együtt visszatérnek, így a határőrizetet Kiss ezredes megkezdte. 1849. június 14-én Bem tábornok Brassóba látogatott, és megsejmelte a szorosokban elhelyezett alakulatokat, egyidejűleg elrendelte a fellegvár megerősítését. Emellett az oroszok a határ mentén rendszeres kémtevékenységet folytattak. A magyar

csapatok készen várták az orosz támadást, amelyet hűen tükröznek a csapatok tisztjeinek Kossuth Lajos kormányzóhoz 1849. június 4-én intézett sorai:

„A tömösi, ó-sánczi, bodzai szorosoknál őrködő háromszéki székely tábor tisztikarától folyó hó 4-ről következő férfias, s lelkesültséget bizonyító nyilatkozat érkezett az ország kormányzójához: (7819:K)

Azon hírre, hogy az orosz hazánkba berontani szándékozik, a tömösi, ó-sánczi és bodzai szorosok főparancsnoka egyikünk Szabó Nándor alezredes, még pünkösdi 1-ső napján reggel táborba szállítá a rendelkezése alatt álló egész katonai erőt.

Itt talált bennünket a 111. számú, kereszties háborút hirdető hivatalos „Közlöny”, az orosz hír valószínűsítésén kívül, még azt is látom, hogy egyik beütési pontul éppen e környék van kitűzve.

Fölszólítá szeretett alezredesünk egész tisztikarát, és az egész itt táborban fekvő vitéz székely sereget, ha készek vagyunk-e véle életünk, vérünk áldozattételével biztosítani a vidéket a muszka beütés ellen? Uram, ön előre tudhatja adott feleletünket, de mi hazafi kötelességünknek ismerjük azt ismételve értésére adni.

Táborunk nagy része a sz. tamási ostrom óta, Jelecsics, Windischgraetz, Simonits, Urbán, Puchner ellen az egész magyar hazát körülkerülve összesen 25 ütközetben küzdött férfias elszántsággal szabadságunkért: és mi most engednők magunkat a már dicsőségesen kivívott célból gyavaságunk miatt elűteni? Most midőn, ha a muszka e vidéken betörhetne, legelőbb is öregapáink, magokra hagyott nőink, szeretett gyermekeink esnének e vad vandálok borzasztó martalékává, ősi hajlékunk égetetnék fel? Nem, uram legyen ön biztosítva, hogy a muszka e vidékre, csak holt tetemeinken törhet be.

Június 1-jén a Prédiál tetőn hazánk szélső határinál tábori istentiszteletet tartánk, hol tábori lelkészünk Sükösd Sámuel buzdító beszéde után lélekből imádkozók el a számunkra is megjött országos könnyörgést, minden kebel a haza és szabadság tiszteletére felszentelt templommá változott át.

Alezredesünk ernyedetlen iparral fárad, a szükséges megerősítések készítésében – és mi készek vagyunk, közremunkálunk – örömmel tűrjük éjszakák, esős napok szigorait a szabad ég alatt, székely vitézeink folytonos zene és táncz között várják a megtámadás pillanatját, mely homlokunkra új babért tűzend.

Kormányzó Úr! Mi üzők ki martiusban ép e szorison a muszkákat, és mi leszünk ismét azok, kik e bérenczeket újból megszegyenítendjük.

Számítson ön, kormányzó úr, s ön által a haza teljes bizalommal ránk. Tuzson János százados és a 86-ik honv. z. a. parancsnoka. Semsey Tamás tüzér százados

¹⁰⁹ Az alakulatra lásd: BOÉR János 1895.

¹¹⁰ A 83. honvédszászlóaljról lásd: B. BAIKÓ Lajos 1874.

¹¹¹ Szabó Nándor őrnagy jelentése József Bem altábornagyhoz, Felső-Tömös, 1849. március 21. DEÁK Imre 1943, 330–332.

és a háromszoros üteg parancsnoka. Mara Gábor őrnagy és a 85. honv. z. a. parancsnoka. Borbáth László lovas 1-ső kapitány. Szabó Nándor alezredes, a fenebbi szorosok parancsnoka az összes tisztikar nevében.¹¹²

Természetesen voltak békésebb pillanatok is. Április 27-én a hadosztály tisztikara táncvigalmat tartott Brassóban, amelyen a helyi polgárság is részt vett. Az ország függetlenségének kimondását május 17-én a város piacterén katonai parádé mellett és ezt követően istentiszteleten ünnepelték meg. Május 22-én pedig a város összes templomában ünnepelték a trónfosztás kimondását, az eseményen a város szenátusa mellett a tisztikar is részt vett. A települést az eseményre való tekintettel kivilágították.¹¹³

1849. június 19-20-án a túlerőben lévő orosz csapatok Alekszandr Nyikolajevics Lüders, orosz gyalogsági tábornok vezetésével áttörtek a Tömösi-szoroson, szétverték a brassói hadosztályt, majd rövidesen elfoglalták a várost. Székely Gergely honvédtiszt így emlékezett a tömösi orosz támadásról: „Mikor a muszkák csatarendbe sorakoztak Szabó Nándor alezredes azzal vett búcsút Kis ezredestől, hogy most az ő feladata következik. Szabó tehát a zászlóalj élére állott...” Az ütközetben hősi halált halt Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok, a brassói fellegrár őrsége pedig rövid ellenállás után kapitulált. A hadosztály maradványai Szabó Nándor alezredes és Daczó Zsigmond őrnagy vezetésével Erdővidék felé vonultak vissza, majd Nagyajtán keresztül Oklándra érkeztek.¹¹⁴

Ezt követően a 85. és 86. honvédszászlóalj a székelyföldi hadosztály harcaiban vettek részt. A július 2-án Kőkös és Uzon között vívott harcokban Mara Gábor őrnagy, zászlóaljparancsnok halálos sebet kapott, így az alakulat vezetését Kiss Antal őrnagy vette át. A sepsiszentgyörgyi ütközet (1849. július 23.) és Háromszék feladása után a zászlóalj a hadosztállyal vonult vissza Kolozsvár felé, maradványai a fegyvert Zsibónál tették le.¹¹⁵

86. honvédszászlóalj

A brassói hadosztályhoz tartozó alakulat zászlószentelésére 1849. május 2-án Felső-Tömösön. Az ünnepség kezdetét ágyúlövések és dízsorútűz jelezték, majd Recker Ede helyi katolikus pap és Bacsoni Ádám

kisboronyói református lelkész közös imát mondott Buda visszafoglalásáért. Ezután következett a „a tavaly Pesten nyert gyönyörű nemzeti zászló kitűzése”, a zászlóanya özvegy Czetz Jánosné, Czetz János tábornok édesanyja volt. Az ünnepség végén Tuzson János százados, zászlóaljparancsnok megvendégelte a tisztikart, a katonaságot és a résztvevőket.¹¹⁶

A zászlóalj a tömösi harcok folyamán mintegy 300 honvédet veszített, két százada pedig, amely a brassói fellegrár őrségét képezte, kapitulált az oroszok előtt. Így az alakulat létszáma 400 főre apadt, melynek nyomán az 1849. július elején Csíkba szorult székelyföldi hadosztály felett szemlét tartó Bem elrendelte, hogy a létszámihiányt a Bocskor Ferenc százados vezette 79. honvédszászlóalj tiszt- és legénységi állományával pótolják. Így lényegében a két zászlóaljat összevonták. A 86. honvédszászlóalj Tuzson János őrnagy vezetésével, valamint 2 század a 27. honvédszászlóaljból, 2 század lovaság és két löveg részt vett az Ojtozi-szoros visszafoglalásában. A szorost július 20-án foglalták vissza, majd 22-én maga Bem is ide érkezett. 23-án az alig 2000 főnyi haderő betört Moldvába, megverte az orosz csapatokat és Onești-ig és Târgu-Ocnáig nyomult elő. Betörése során kiáltványban hívta fel a román lakosságot az orosz megszállás elleni felkelésre, eredménytelenül.

Bem 26-án visszatért Marosvásárhelyre, csupán egy kisebb különítményt hagyott hátra Tuzson parancsnoksága alatt Gorzești-ben. Július 30-án a török hatóságok felszólítására a magyar csapatok visszaindultak Erdélybe. A zászlóalj Berecken keresztül Kézdivipolyán felé vonult, majd 31-én Szárazpatakon át Kászon felé indult. Az előnyomuló cári csapatokkal szemben Tuzson a Nyerges-tetőnél foglalt védelmi állást, különítménye ekkor már csak 8 gyenge gyalogszázadból, 40 lovasból és 6 ágyúból állt. Itt érte az orosz támadás, mely augusztus elsején folytatódott, 10. és 11. óra között Tuzson a különítménye maradványaival Csíktusnád felé vonult a sűrű erdősségen keresztül.

A zászlóalj maradványai Zsibónál tették le a fegyvert.¹¹⁷

Az alakulat történetéről átfogó visszaemlékezés nincs, de Tuzson János zászlóaljparancsnok több, általunk idézett cikket írt az egyes harcairól, eseményeiről.¹¹⁸

¹¹² Megjelent: *Közlöny*, 134. sz., 1849. június 17. 506, közli: PAP Dénes 1868, II, 470–471.

¹¹³ *Brassói Lap*, 5. sz., 1849. április 30.; SÜLI Attila 2010, 345.

¹¹⁴ SZÉKELY Gergely 1893, 41–43; *Gál Sándor ezredes rendelete brassói hadosztályhoz*, Uzon, 1849. június 23. SÁL Fond 74. 3 fol. 25; *Daczó Zsigmond őrnagy levele Pálffy Elek kormánybiztos helyettesnek*, Székelyudvarhely, 1849. június 23. PÁL-ANTAL Sándor – ZEPECZENER Jenő 2005, 401.

¹¹⁵ BONA Gábor 2000, 440, 493. Az alakulat történetéről ismereteink szerint egy visszaemlékezés maradt fenn Kiss Antal

őrnagy tollából. A kézirat a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár gyűjteményében található, leltári száma: Ms3186.

¹¹⁶ *Brassói Lap*, 7. sz. 1849. május 7.

¹¹⁷ *Tuzson János őrnagy jelentése Bem altábornagyhoz*, Gorzafalva, 1849. július 28. MNL OL, R.14, 3. tétel. 2/9.; TUZSON János 1888; Bocskor Ferencre vonatkozóan: BONA Gábor 2008, I, 190; GYALÓKAY Jenő 1918.

¹¹⁸ A fenti pontban idézett visszaemlékezésen kívül: Semsey Tamás tüzér százados cikke a zászlóalj tömösi harcairól. (*Nemere*, 60. sz., 1883. július 26., 238–239 és Uo., 61. sz., 1883. július 27., 242.)

87. honvédszászlóalj

Fentebb már utaltunk arra, hogy az alakulat a maroszeki mozgó nemzetőrszászlóaljából jött létre. Bem javaslatára a honvédszászlóaljak közé sorolták őket, majd részt vettek az erdélyi hadtest ütközeteiben, különösen az 1849. március 21-én vívott feketehalmi ütközetben tüntették ki magukat. 1849. április végén Bem altábornagy vezetésével a Bánságba mentek és részt vettek az ország rész felszabadításában. Ettől kezdve a br. Bánffy János ezredes parancsnoksága alá tartozó hadosztály alárendeltségébe maradtak, amely mindvégig a Délvidéken állomásozott. Egy visszaemlékezés szerint keményen helytálltak az 1849. július 14-én történt kishegyési ütközetben, amely a magyar honvédsereg jelentős sikerét eredményezte.¹¹⁹

134. honvédszászlóalj

1849. április 17-én Csány fő kormánybiztos Benő István őrnagyot Torda és Aranyosszék területén egy külön honvédszászlóalj felállításával bízta meg.¹²⁰ Az alakulat számára a sorozás április 28-tól indult meg, május 17-ig mintegy 500 főt vettek fel a 18. és 30. év közötti korosztályból. Az újoncok felruházását Torda megye vállalta fel.¹²¹ Június 3-án Ugron István kérte Szent-Iványi kormánybiztostól, hogy a megyei újoncokat ne osszák be más alakulatokhoz, hanem egy zászlóalj keretein belül alkalmazzák őket. A kérést Kemény Farkas ezredes támogatta, Szent-Iványi azonban csak abban az esetben, ha a megye garantálta a román nemzetiségű újoncok megbízhatóságát.¹²² A zászlóalj június közepén már teljes létszámmal rendelkezett, így Benő őrnagy felvette az ellátásukhoz szükséges pénzkeretet.¹²³ A zászlóaljat időközben Magyarországra vezényelték. Benő őrnagy július 27-én Horgosról küldte el az alakulat állapotjelentését az országos főhadparancsnokság számára. A zászlóalj Szabadkáról Szeged felé tartott, létszáma 1060 fő volt, amelyből 85 fő betegállományban volt. Az újoncok kiképzése ekkor már megtörtént,¹²⁴ a zászló-

alj rövidesen csatlakozott a Délvidéken összpontosított magyar erőkhöz. A fegyvert Dévánál tették le az orosz csapatok előtt 1849. augusztus 18-án.¹²⁵

135. honvédszászlóalj

A Kolozsváron szerveződő alakulat 1849 júniusában Nagyszebenben állomásozott. Július közepén az 1098 fős, fegyvertelen zászlóaljat Szegedre, a tartalék sereghez rendelték. A fegyvert Szőlősnél tették le.¹²⁶

136. honvédszászlóalj

A Hátszeg-vidéken szerveződő alakulatot Szegedre, a tartalék sereghez rendelték. A fegyvert Szőlősnél tették le.¹²⁷

137. honvédszászlóalj

A zászlóalj Désen alakult meg. Június végén Nagy-károlyban állomásozott, a következő hónap első felében a Tisza menti népfelkelést szervező Korponay János ezredes be akarta vetni az oroszok ellenében. A túlnyomórészt román állományából ekkor már 400 fő hazaszökött, fegyverrel nem rendelkeztek, így gr. Tholdalagi Mihály őrnagy, zászlóaljparancsnok nem támogatta a harctérre küldésüket. 1849. július 25-én az alakulat már Tápén állomásozott, tartalék sereg alárendeltségében. A fegyvert Szőlősnél tették le.¹²⁸

140. (hétfalusi) honvédszászlóalj

A Brassó-vidéki székely és csángó újoncok lajstromát a helyi rendőri bizottmány május 18-án küldte meg Dósa kormánybiztosnak.¹²⁹ A hétfalusi csángók a 86. honvédszászlóalj számára 116, a 140. honvédszászlóalj részére 439 újoncot adtak.¹³⁰ A 140. honvédszászlóaljat¹³¹ tehát túlnyomórészt csángókból szervezték, tisztjeik többnyire háromszékiek voltak. A zászlóalj alap kiképzése Türkösön történt.¹³² A zászlóalj első századát Bácsfalu és Türkös, a másodikat Türkös és Csernátfalu, a harmadikat Hosszúfalu, míg a negyediket Zajzon, Pürkerec és Tatrang sorköteles lakos-

¹¹⁹ Bem meghívása, A 87-ik honvédszászlóalj alakulása, Egy százados az 1848–49-iki 87-ik honvéd zászlóaljából, in: KERÉKES Sámuel 1881, 45–50; TOLNAY Gábor 1881, 53–164. A 87. zászlóalj története s adatok K. Nagy Samu honvéd-százados életéből. *Történelmi Lapok*, 1895, 4. sz. 2–5.; SZÁSZ Gerő 1895. Szász Gerő, Sárkány Ferenc hadnagy, Nagy Lajos, Kebelei Nagy Samu százados, Filep Albert százados tanúságtételeiért lásd: SZÁSZ Gerő 1895.

¹²⁰ BONA Gábor 2000, 239–240.

¹²¹ *Wiski Ferenc alispán levele*, Torda, 1849. május 17. MTA Kt., *Csány-lt.*, 3193.

¹²² Kolozsvár, 1849. június 3. MTA Kt., *Csány-lt.*, 3910.

¹²³ *Benő őrnagy levele*. Torda, 1849. július 13. MNL OL, F. 245, 31373. tekerics.

¹²⁴ HL, 1848–49., 40/358.

¹²⁵ BONA Gábor 2000, 240.

¹²⁶ BONA Gábor 2000, 410; Az alakulatra lásd: közép-ajtai *Veres*

Sándor visszaemlékezése, 1891, illetve *Gál József–Gál Sándor testvére – levele*. SERES András 1992, 8–22. és 37–42.

¹²⁷ BONA Gábor 2000, 296; Az alakulatra lásd: KENDERESSY Mihály 1897.

¹²⁸ SÜLI Attila 2000, 242; BONA Gábor 2000, 678.

¹²⁹ MNL OL, F.248., 1849:172.

¹³⁰ *Barcaság 1849/49-ben*, 40.

¹³¹ Bona Gábor szerint a hétfalusi zászlóalj kezdetben a 126. számot kapta (BONA Gábor 2000, 703). Orbán Balázs szerint Bem tábornok és a hadügyminisztérium között vita folyt abban a tekintetben, hogy a hétfalusi zászlóalj honvéd, vagy határvéd zászlóaljak közé tartozzon-e (ORBÁN Balázs, 1873, 127). A zászlóalj végül a 140. számot kapta. (*A hadügyminiszter levele Bem altábornagyhoz*, Szeged, 1849. július 19. MNL OL, H. 75., 1849:24882.)

¹³² SERES András 1992, 28; Barcaság 1998, 50.

ságából állították ki. Az alakulat parancsnoka Vida Dániel őrnagy, az első századé Nagy Károly százados, a másodiké Tana Benedek százados, míg a harmadiké Gyárfás Lajos százados volt. Első nyilvános szemléjük Brassó piacterén történt. Egy visszaemlékezés szerint az alakulat mély benyomást váltott ki a jelenlévőkből: „A város nagypiacán sorba állva bámulat tárgya lett a csángók csapata a városi nép előtt. Annál is inkább, mert furcsa külsejű nép volt ez az új katonacsapat. Saját öltözetükben, lábbelijük bakancs vagy csizma volt, fehér posztó harisnyával csípőjén kötve, kabát helyett pedig fehér posztó kizsinórozott zekét viseltek. Széles karimájú fekete kerek kalappal, mely Brassóban készült. Ami a felszerelésüket illeti egyik felől nyakbavető tölténytáska, másfelől pedig hosszú szuronytok. A vállukon pedig nagy kovás puska volt.”¹³³ A csángó honvédek ekkor tették le az esküt, majd a polgároknál szállásolták el őket. Időközben a helyi mesterek új kalapot készítettek számukra, amely „kis karimájú, magastetejű kalap, háromszínű szalaggal díszítve.” A két hétig tartó kiképzés után az első három század Fogarasba¹³⁴, míg a negyedik a töröcsvári különítmény állományába került. A Fogarasba került honvédek bakancsot és „veres zsinóros, magyar szabású nadrágot” kaptak, kovás fegyvereiket pedig a puskaművesek javították ki.¹³⁵ A honvédeket tisztjeik rendszeresen gyakorlatoztatták, számukra a hétfalusi asszonyok rendszeresen szállítottak élelmet. A folyamatos újoncokzás következtében a zászlóalj hat századra duzzadt. A tisztikar többsége a 15. (II. székely) határőrezred, kisebb része pedig a háromszéki nemzetőrség állományából került át a zászlóaljhoz.

Az orosz betöréskor (június 20.) három századot a töröcsvári vár védelmére rendeltek vissza.¹³⁶ A fogarasi helyőrséghez tartozó századok többször is harcra keveredtek az orosz csapatokkal, a harcok során a zászlóaljparancsnok, Vida őrnagy is súlyosan megsebesült a jobb karján.¹³⁷ A töröcsvári szorosban lévő két század Krasznay őrnagy vezetésével visszavonult Háromszékre és részt vett a székelyföldi hadosztály harcaiban.¹³⁸ A brassói fellegvár egynapos védelmében (1849. június 20–21.) a zászlóalj egy százada is részt vett.¹³⁹ Sok honvéd fogságba esett, őket Fogarasban és Feketehalomban tartották fogságban.¹⁴⁰

Részben erdélyi kiegészítésű honvédszászlóalj

27. honvédszászlóalj tartaléka

A 27. honvédszászlóalj 1848 őszén Biharban alakult, decembertől az erdélyi hadszíntérre vezényelték. A hadjáratot végigharcolva jelentős embervesztéséget szenvedett, így a nyáron nagyszámú erdélyi, pontosabban kalotaszegi honvéddal töltötték fel.¹⁴¹ A kolozsvári hadosztályhoz tartozó „27. honvédszászlóalj tartaléka” elnevezésű alakulatot július elején a Székelyföldre, pontosabban Csíkszeredára rendelték. Természetesen az állomány jelentős része a hosszú menetelést nem bírta, így július 10-én már 377 volt a szolgálatra képtelenek száma.¹⁴² Részt vett a székelyföldi hadosztály harcaiban, 1849. július 19-én a létszáma 1098 fő, parancsnoka Deák György őrnagy volt.¹⁴³ A július 31-én vívott segesvári ütközetben a zászlóalj négy százada megsemmisült, a megmaradt két század Zsibónál tette le a fegyvert.¹⁴⁴

32. honvédszászlóalj

Az 1848. november 16. után a Partiumba visszavonult 32. honvédszászlóalj szervezése Bihar megyében folytatódott. 1848 decemberében ottani újoncokkal töltötték fel a létszámát, így a besorozott honvédek fele román nemzetiségű volt. A zászlóalj két századát (240 fő) 1849. január 4-én indította Erdélybe Cserey Ignác alezredes, a 6. és 8. hadmegyék parancsnoka az Elesd–Bánffyhunyard–Kolozsvár útvonalon.¹⁴⁵ E két század Kolozsvárról 1849. január közepén Tordára vonult. A zászlóalj 1849. február második felétől Beszterce helyőrségéhez tartozott, márciusban pedig Bem seregének főoszlopához volt beosztva.¹⁴⁶

Az alakulat áprilistól a gyulafehérvári ostromsereg alárendeltségébe harcolt. 1849. május 30-án a román felkelők Albert Munzáth határőr tiszt és Ion Axente Xever vezetésével megtámadták a Marosportuson, Borbándon és Tövisen állomásozó magyar erőket. Noha az utóbbiak gyengén voltak felszerelve, a támadást derekasan visszaverték. A támadás elhárításában az oroszlnárszt a 81. és 32. honvédszászlóalj vállalták. Szent-Iványi fő kormánybiztos szerint a zászlóalj tisztjei közül a parancsnok Antos Ferenc őrnagy¹⁴⁷ és Esztergár László hadnagy tűnt ki a bátorságával.¹⁴⁸

¹³³ *Barcaság 1849/49-ben*, 56–57.

¹³⁴ ORBÁN Balázs 1869, 188.

¹³⁵ SERES András 1992, 28.

¹³⁶ *Barcaság 1849/49-ben*, 60–61.

¹³⁷ ORBÁN Balázs 1869, 188; ORBÁN Balázs 1873, 128; GYALÓKAY Jenő 1938, 88–97.

¹³⁸ ORBÁN Balázs 1873, 129; GYALÓKAY Jenő 1938, 49–56.

¹³⁹ *Történelmi Lapok*, 1894, 10. sz.

¹⁴⁰ *Barcaság 1849/49-ben*, 62–63.

¹⁴¹ KOVÁCS István 2014, 308.

¹⁴² GYALÓKAY Jenő 1922–1923, 70.

¹⁴³ GYALÓKAY Jenő, 1922–1923, 61, 65.

¹⁴⁴ BONA Gábor 2000, 299.

¹⁴⁵ *Hodossy Miklós levele Beöthyhez*, Váradolaszi, 1849. január 3. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3592.; *Cserey alezredes levele Beöthy Ödönhöz*, Nagyvárad, 1849. január 4. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:3491.

¹⁴⁶ *Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz*, Kolozsvár, 1849. január 16. MNL OL, H.2., 1849:701/E (közli: SÜLI Attila 2013, 250, BONA Gábor 2000, 204.

¹⁴⁷ BONA Gábor, 2000. 204–205.

¹⁴⁸ DEÁK Imre, 1943. 374–375. Szent-Iványi Károly országos biztos jelentése Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. június 5.

Az utóbbit 1849. június 9-én főhadnagyi előléptetésre terjesztették fel.¹⁴⁹

A zászlóalj július közepén feltehetőleg a székelyföldi hadosztály alárendeltségébe került a 81. honvédszászlóaljjal együtt. A hadosztály parancsnokság július 13-án, Rika-tetőn kelt létszámkimutatása szerint az alakulat Kőhalomnál állomásozott. A székelyföldi hadosztállyal vonultak vissza Kolozsvárra, Bánffyhadra, majd Zsibóra, ahol az alakulat kapitulált az orosz csapatok előtt.¹⁵⁰

Az 1–2. határvéd zászlóalj (besztercei hadosztály)

A besztercei hadosztály – amelynek alárendeltségébe tartozott az 1. és 2. határvéd zászlóalj – feladata volt, hogy a Bukovinából betörő ellenséges csapatokat megállítsa.

A két alakulat rendkívül gyengén volt felszerelve, így nem meglepő, hogy az orosz támadó csapatok ellenében¹⁵¹ nem alkalmazták őket. Noha mindkét határvéd zászlóaljat a Borgói-szorozshoz rendelte Dobai József alezredes, a források szerint nem kerültek a tűzvonalba. Thoroczky Sándor visszaemlékezése szerint a zászlóaljak állománya csak lándzsával volt felszerelve, de ekkor felmerül a jogos kérdés, hogy Dobai miért rendelte őket a legveszélyeztetettebb pontra.¹⁵² Mivel a támadást megállítani nem sikerült, Dobai elrendelte a Désre történő visszavonulást, amely során a zászlóaljak csaknem felbomlottak, az állomány nagyobb része szétszéledt.¹⁵³ Létszámuk 1934 főről 439 főre csökkent.¹⁵⁴ Az erősen demoralizált hadosztály vezetését 1849. június 25-én Bem altábornagy vette át, aki két nap múlva merész táma-

a) 1. határvéd zászlóalj:

Század	Állomáshely
2 század	Tölgyes
1 század	Kőpatak
1 század	Gyergyószentmiklós
1 század	Remete
1 század	Remete

A zászlóalj létszáma 979 fő volt, 3 gyutacsos, 4 kovás és 401 vadászpuskával rendelkeztek, valamint 3 db 3 fontos ágyúval.

¹⁴⁹ BONA Gábor 1998. I. 368.

¹⁵⁰ MNL OL P. 876. 2. tétel. N. 71. (Hermann Róbert szíves közlése.)

¹⁵¹ A két oszlopban végrehajtott támadás 1849. június 21-én következett be.

¹⁵² THOROTZKAY Sándor 1885, 32; GYALÓKAY Jenő 1937, 27–28.

dást indított Magnus Grotenhjelm altábornagy csapatai ellen. A két határvéd zászlóalj maradéka a bal szárnyon helyezkedett el. A június 27–28-i csaták során a magyar csapatok nem tudták kiszorítani az ellenséget, a szökött honvédek száma július 6-ra elérte a 3000 főt. Bem tábornok július 5-én, Besztercén napiparancsot adott ki a dezertőrök megbüntetésére: „A haditörvényszéknek – mely a végett neveztetett vala ki, hogy azokra, kik a június 27. és 28-iki csatákban zászlójok, fővezérök, parancsnokjaik s bajtársaikat gyalázatos megszaladással cserbe hagyták volt, törvényt mondjon – ítélete nyomán nagy tömeg székeket agyon lövetnem, vagy őket százanként kell vala megbotoztatnom. Az elsőt nem akarom tenni, mert hiszen azok a vak félelem által elragadtattak, még hasznos szolgálatot tehetnek a szabadságnak, miután már asszonyi gyáva rebegeést a szívökből kiírtották; a másikat sem, mert nem úgy akarok veletek bánni, mint barmokkal...”¹⁵⁵ Czirjék Ferencet, az 1. határvéd zászlóalj hadnagyát Bem gyávaság miatt megfosztotta a rangjától.¹⁵⁶

1849. július 9-én Grotenhjelm támadást indított a besztercei-hadosztály ellen, a magyar csapatok visszavonulását Sófálvánál az 1. és 2. határvéd zászlóalj megmaradt töredéke is fedezte. Bem tábornok Incze Gergely őrnagyot bátor helyállásáért megdicsérte.¹⁵⁷ Az alakulatok további sorsáról nem rendelkezünk adatokkal.

3–5. határvéd zászlóaljak (székelyföldi hadosztály)

Ezen három zászlóalj az állomáshelyeit 1849. május elején foglalta el a következő felosztásban:¹⁵⁸

¹⁵³ GYALÓKAY Jenő 1937, 40.

¹⁵⁴ Uo., I. melléklet.

¹⁵⁵ Uo., 61.

¹⁵⁶ Uo., 60.

¹⁵⁷ Uo., 75–77.

¹⁵⁸ *A székely főhadiparancsnokság létszámkimutatása*, 1849. május 6. MTA Kt, *Csányi- lt.*, sz. n.

b) 4. határvéd zászlóalj:

Század	Állomáshely
2 század	Gyimes
1 század	Szépvíz
1 század	Somlyó
1 század	Szentgyörgy
1 század	Kökert

A zászlóalj létszáma 746 fő volt, 4 gyutacsos, 104 vadászpuskával és 30 karabéllyal rendelkeztek.

a) 5. határvéd zászlóalj:

Század	Állomáshely
3 század	Ojtoz
1 század	Bereck
2 század	Kézdivásárhely

A zászlóalj létszáma 1009 fő volt, 62 gyutacsos, 553 kovás, 57 vadászpuskával 38 karabéllyal és 248 lándzsával rendelkeztek. 2 db 3 fontos ágyújuk az Ojtozi-szorosnál volt elhelyezve.

Az egy hónappal későbbi állapot a következő volt:¹⁵⁹

a) 3. határvéd zászlóalj:

1. század	Állomáshely
1.	Tölgyes
2.	Békás
3.	Szentmiklós
4.	Remete
5.	Remete
6.	Tölgyes

b) 4. határvéd zászlóalj:

2. század	Állomáshely
1.	Gyimes
2.	Gyimes
3.	Szépvíz
4.	Somlyó
5.	Kökert
6.	Szentgyörgy

c) 5. határvéd zászlóalj:

3. század	Állomáshely
1.	Kézdivásárhely
2.	Kézdivásárhely
3.	Bereck
4.	Sósmező
5.	Ojtoz
6.	Ojtoz

¹⁵⁹ A Székely-hadosztály létszámkimutatása, Csíkszereda. 1849. június 8., Gál Sándor ezredes. MNL OL, P.876., sz. n.

A két kimutatás összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy míg a létszám tekintetében alig van különbség, addig júniusban lényegesen kevesebb löfegyverrel rendelkeztek. Ennek oka talán az lehetett, hogy az újonnan alakított honvédzászlóaljok is fegyverhiánnyal rendelkeztek, és ezek felfegyverzése fontosabb lehetett a tartalékkeretből kiállított határvéd zászlóaljknál.

A 3. és 4. zászlóalj az erdélyi harcokban nem vettek részt.¹⁶⁰ Az 5. határvéd zászlóaljat az orosz támadás az Ojtozi-szorosnál érte. 1849. június 26-án Hasford¹⁶¹ tábornok 3 gyalogos zászlóaljjal és egy tüzeér üteggel megtámadta Ojtozt, mire az 5. határvéd-zászlóalj puskalövés nélkül szétfutott, létszáma július közepéig 1070 főről 264 főre csökkent, így a zászlóaljat 383 újonccal ki kellett egészíteni.¹⁶² Ugyanakkor a zászlóalj mégsem bomlott fel teljesen, mert az orosz támadás miatt visszavonuló Gál Sándor csapatai üldözésére rendelt 4 orosz dzsidás századot és 2 ágyút az 5. határvéd zászlóalj századai állították meg.¹⁶³ A zászlóaljról az utolsó adat július végéről maradt fenn. E szerint létszáma 164 főre csökkent, mert az állomány egy része részt vett Bem tábornok moldvai betörésében.¹⁶⁴

A székelyföldi hadosztály 1849. július végétől Csíkszéken keresztül visszavonuló csapatai felbomlottak. A 3. (Tölgyesi-szoros) és 4. (Gyimesi-szoros)

határvéd zászlóaljakat Gál nem rendelte magához, illetve a parancsnokok a visszavonulási parancsot későn kapták meg. A két zászlóalj – elvágva a hadosztálytól – állománya hazatért.¹⁶⁵

6. határvéd zászlóalj (brassói hadosztály)

Az alakulat Udvarhelyszéken jött létre és megalakulása után a brassói hadosztály alárendeltségébe került, a Tömösi-szoros védőrségét képezve. Ezen újonc zászlóalj kisebb részt vadászfegyverrel, a többség lándzsával volt ellátva, vagy fegyvertelen volt. Más adat szerint teljesen fegyvertelen volt.¹⁶⁶ Az alakulat az orosz betörés után a hadosztály maradványaival vonult Székelyföldre. 1849. július 19-én Székelyudvarhelyen volt, az állományába 1 őrnagy és 450 közlegény tartozott.¹⁶⁷

Kitekintés

Dolgozatunkban az 1849-ben szervezett erdélyi honvéd és határvéd zászlóaljok szervezési folyamatát vázoltuk fel. Bemutattuk az organizáció nehézségeit, illetve az alakulatok harctéri szereplését. Természetesen az egyes zászlóaljok alapos és teljes körű feldolgozása külön-külön tanulmányt érdemel, munkánk elsősorban ehhez kíván ösztönzést nyújtani és hátteret biztosítani.

¹⁶⁰ BONA Gábor 2000, 489, 602.

¹⁶¹ Hasford (Gaszförd), Gusztav Hrisztianovics, orosz altábornagy, a 15. gyaloghadosztály parancsnoka.

¹⁶² GYALÓKAY Jenő 1922–1923, 71; ROSONCZY Ildikó 1999, 77.

¹⁶³ GYALÓKAY Jenő 1938, 57.

¹⁶⁴ *Létszámkimutatás, 5. határvéd zászlóalj*, Kézdivásárhely, 1849. július 26. MNL OL, R.14., sz. n.

¹⁶⁵ GYALÓKAY Jenő 1938, 157.

¹⁶⁶ Uo., 50.

¹⁶⁷ *Az udvarhelyi katonai parancsnokság létszámkimutatása*. MNL OL, P.876., 2. tétel., 87.

Táblázatok

1. Létszámkimutatások

Szijjártó Antal főhadnagy létszámkimutatása az erdélyi hadtest erdélyi kiegészítésű zászlóaljairól¹⁶⁸
(Marosvásárhely, 1849. január 14.)

Alakulat	Parancsnok	Század	Létszám	Fegyver
11. honvédszászlóalj	Inczédy Samu őrnagy	5	910	910 gyutacsos
32. honvédszászlóalj	Bittó Károly őrnagy	6	977	177 gyutacsos, 800 kovás
Székely honvéd zászlóalj	Mircse Dénes őrnagy	6	711	711 gyutacsos
Erdélyi önkéntes nemzetőr	br. Kemény Farkas őrnagy	4	465	260 gyutacsos, 170 kovás, 35 vadászpuska
Marosszéki mozgó nemzetőr	Tolnay Gábor őrnagy	–	392 fő	392 kovás

Bauer Lajos százados létszámkimutatása az erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljairól¹⁶⁹
(1849. január 17.)

Alakulat	Parancsnok	Állomás	Század	Létszám	Fegyver
11. honvédszászlóalj	Inczédy Samu őrnagy	Torda	5	910	910 gyutacsos
32. honvédszászlóalj	Bittó Károly őrnagy	Torda	6	977	177 gyutacsos, 800 kovás
Székely honvéd zászlóalj	Mircse Dénes őrnagy	Jád	6	711	711 gyutacsos
Erdélyi önkéntes nemzetőr	Br. Kemény Farkas őrnagy	Naszód	4	465	260 gyutacsos, 170 kovás, 35 vadászpuska
Marosszéki mozgó nemzetőr	Tolnay Gábor őrnagy	Fejérháza	–	392 fő	392 kovás

Dobai József alezredes kimutatása¹⁷⁰
(Borgóprund, 1849. március 18.)

Alakulat	Tisztikar	Orvos	Altisztikar	Dobos	Ács	Honvéd	Összlétszám
12. honvédszászlóalj	1 őrnagy, 1 százados, 1 főhadnagy, 4 hadnagy	1	7 őrmester, 51 tizedes	5	2	561	641
76. honvédszászlóalj	1 őrnagy, 1 hadnagy segéd, 1 számvevő, 4 százados, 3 főhadnagy, 6 hadnagy	2	8 őrmester, 49 tizedes, 48 őrzetű	4	4	705	837
83. honvédszászlóalj	1 őrnagy, 4 százados, 5 főhadnagy, 7 had- nagy, 2 zászlós	1	8 őrmester, 46 tizedes	6	5	654	740
84. honvédszászlóalj	1 őrnagy, 2 hadnagy segéd, 1 zászlós, 1 számvevő, 3 száza- dos, 5 főhadnagy, 12 hadnagy	1	12 őrmester, 65 tizedes, 1 foglár, 20 hangász	6	8	741	879

¹⁶⁸ Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL, H.2., 1849:718.

¹⁷⁰ Dobai József őrnagy levele, Borgóprund, 1849. március 18. MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:790.

¹⁶⁹ Másolat. Lelőhely: MTA Kt., *Csány-lt.*, 45–76.

Gál Sándor ezredes kimutatása a székelyföldi honvédalakulatokról.¹⁷¹

(Csíkszereda, 1849. február 26.)

Alakulat	Őrnagy	Százados	főhadnagy	Hadnagy	Őrmestertől lefelé	Teljes létszám
1. székely ezred 2. zászlóalj	1	4	4	9	835	854
1. székely ezred 3. zászlóalj	1	4	4	10	771	790
1. székely ezred 4. zászlóalj	1	4	4	10	840	859
2. székely ezred 2. zászlóalj	1	4	4	10	806	825
2. székely ezred 3. zászlóalj	1	4	5	14	845	869

Megjegyzés: A fenti alakulatok Bem tábornok rendelkezése alatt vannak. A fenti zászlóaljok Udvarhelyszékből 1200 főre lesznek kiegészítve.

– Besztercére induló zászlóaljok:

1. székely ezred 1. zászlóalj	1	4	4	8	1200	1217
----------------------------------	---	---	---	---	------	------

– Háromszéken állomásozó:

2. székely ezred 1. zászlóalj	1	4	4	8	1200	1217
----------------------------------	---	---	---	---	------	------

Megjegyzés: Csík- és Háromszékben minél előbb egy-egy zászlóalj fog alakulni.

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása¹⁷²

(Csíkszereda, 1849. április 18.)

Alakulat	Parancsnok	Század	Állomáshely	Létszám	Fegyver
Háromszéki honvéd zászlóalj	Fejér Ignác főhadnagy	1	Bodza	94	94 gyutacsos
Háromszéki honvéd zászlóalj	Teleki Mihály őrnagy	–	Ojtoz	–	2 ágyú
Csíkszéki honvéd- és vadászászlóaljok	Navraczky Károly százados	1	Gyimes	188 gyalogos, 18 ló, 18 ló	129 gyutacsos, 8 kovás, 23 vadász, 12 karabély, 17 pisztoly, 17 kard, 7 lándzsa, 1 ágyú
Csíkszéki honvéd- és vadászászlóaljok	Baritz István százados	2	Tölgyes	299 gyalogos, 41 lovas, 41 ló	3 ágyú
Csíkszéki honvéd- és vadászászlóaljok	Csergő Ferenc kapitány	1	Csíkszereda	185 lovas, 119 ló	104 pisztoly, 111 szablya

¹⁷¹ Lelőhely: MNL OL, H.2., 1849:2170.

¹⁷² MNL OL, H.29., PM PO 1849:4895. A táblázatban vastag-
gal jelöltem a honvéd és határvéd zászlóaljokat. A többi alakulat

vadászcsoport volt. (Ezek közt mind négy hónapra alakuló, mind
négyéves szolgálatot vállaló található.)

A honvédség szervezése Erdélyben 1849-ben

Alakulat	Parancsnok	Század	Állomáshely	Létszám	Fegyver
Csikszéki honvéd- és vadászzászlóalj	Móricz Sándor százados	1	Csikszereda	174	4 ágyú
Gyergyói honvéd zászlóalj	Lukács Károly őrnagy	5	Gyergyó	600	–
udvarhelyszéki század	Frank József hadnagy	1	Udvarhely	149	14 gyutacsos, 117 kovás, 2 lökupakos, 16 vadász
Marosszék	Sebesi István őrnagy	2	Marosvásárhely	400	–
Összesen:	–	14	–	1730 gyalogos, 249 lovas, 178 ló, 174 utász	237 gyutacsos, 125 kovás, 2 lökupakos, 39 vadász, 12 karabély, 121 pisztoly, 128 kard, 7 lándzsa, 11 ágyú

Megjegyzés: 2 tartalék zászlóalj Besztercére útban van. 1 tartalék zászlóalj Csíkban, 1 Háromszéken alakítva van félig. A tüzér csapat ütegenként Csík- és Háromszéken alakítottak. 6 ágyú Kézdivásárhelyen és 2 Csikszeredán néhány napok alatt fel lesz szerelve. Őrnagy Lukács 600 emberből álló zászlóalj Tölgyes felé útba, most Gyergyószentmiklóson van.

Dobai József őrnagy létszámkimutatása¹⁷³
(Borgóprund, 1849. április 28.)

Alakulat	Parancsnok	Létszám tisztek nélkül
83. honvédzászlóalj	Kálnoky Sándor őrnagy	732
84. honvédzászlóalj	Sárosi Ferenc őrnagy	830
73. honvédzászlóalj	Damaszkin György őrnagy	–
11. huszárezred 1. őrnagyosi osztály 1. század	Szántó százados	89
½ 6 fontos üteg	–	–

A besztercei hadosztály létszámkimutatása¹⁷⁴
(Beszterce, 1849. május 1.)

Alakulat	Parancsnok	Megoszlás	Létszám	Fegyver	Hiány
31. honvédzászlóalj	Puhl Ignác őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 1 zászlós, 1 számvevő, 1 foglár, 11 hangász, 5 százados, 4 főhadnagy, 9 hadnagy, 2 orvos, 8 őrmester, 48 tizedes, 62 ács, 7 dobos, 48 őrvezető, 616 közvitéz	824	–	300 fegyver hiányzik, 524 borjú, 100 Atilla, 310 nyakravaló, 200 köpeny, 120 nadrág, 120 bakancs, 4 dob
1. honvéd vadászrezred, 1. század	Reményfi Szilárd százados	1 főhadnagy, 1 hadnagy, 1 orvos, 2 őrmester, 14 tizedes, 2 ács, 2 dobos, 12 őrvezető, 134 közvadász	169	–	Ruházatot kapják Kolozsvárról.

¹⁷³ MTA Kt., *Csány-lt.*, 24161/1562.

¹⁷⁴ MNL OL, H.75., 1849:21475.

Alakulat	Parancsnok	Megoszlás	Létszám	Fegyver	Hiány
2. hatfontos félüte	Goger Ferenc főhadnagy	1 százados, 1 hadnagy, 2 tüzemester, 3 tizedes, 19 főágyús, 14 alágyús, 2 szekerezttizedes, 25 szekerezés, 8 háttas, 36 igásló	–	5 lószerkocsi, 3 hatfontos ágyú, 300 golyó, 56 kartács, 260 gyutacs, 20 víziágyú	–
11. Székely huszárezred 1. őrnagyi 2. század	Weér György százados	2 százados, 2 főhadnagy, 2 hadnagy, 1 őrmester, 1 tizedes, 11 őrzetű, 66 közhuszár	86 fő, 73 ló	–	–
Marosszéki nemzetőr zászlóalj	gr. Tholdalagi Mihály őrnagy	1 őrnagy, 2 segéd, 1 zászlós, 3 százados, 3 főhadnagy, 6 hadnagy, 6 őrmester, 36 tizedes, 4 dobos, 548 köznemzetőr	606	200 vadászpuska és lándzsa	–
1. határvéd zászlóalj	Incze Gergely őrnagy	1 őrnagy, 2 segéd, 1 zászlós, 6 százados, 6 főhadnagy, 12 hadnagy, 12 őrmester, 72 tizedes, 12 ács, 12 dobos, 1079 honvéd	1215	400 lőfegyver	815 fegyver, 1215 töltényláda, 1215 szuronyszíj, 1215 bakancs, 1 zászló, 4 dob
2. határvéd zászlóalj	Lezsák Lajos őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 6 százados, 5 főhadnagy, 11 hadnagy, 2 dobos, 6 őrmester, 36 tizedes, 497 honvéd	565	Fegyvertelen	565 fegyver, 565 töltényláda, 565 szuronyszíj, 565 bakancs, 1 zászló, 4 dob
83. honvédzászlóalj	Kálnoki Sándor őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 2 zászlós, 2 százados, 1 főhadnagy, 4 hadnagy, 1 orvos, 4 őrmester, 48 tizedes, 6 ács, 5 dobos, 678 honvéd	753	–	753 borjú, 753 Atilla, 753 nyakravaló, 753 köpeny, 753 nadrág, 300 bakancs, 1 zászló
84. honvédzászlóalj	Sárosi Ferenc őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 1 zászlós, 1 számvevő, 1 foglár, 20 hangász, 2 százados, 3 főhadnagy, 10 hadnagy, 1 orvos, 10 őrmester, 61 tizedes, 8 ács, 6 dobos, 719 honvéd	845	–	845 borjú, 845 Atilla, 845 nyakravaló, 845 köpeny, 845 nadrág, 400 bakancs, 1 zászló
73. honvédzászlóalj	Damaszkin György őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 2 zászlós, 1 foglár, 2 százados, 3 főhadnagy, 7 hadnagy, 2 orvos, 6 őrmester, 36 tizedes, 9 ács, 6 dobos, 48 őrzetű, 491 honvéd	617	–	120 borjú
12. honvédzászlóalj	Klement György őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 4 százados, 4 főhadnagy, 8 hadnagy, 1 orvos, 10 őrmester, 54 tizedes, 5 ács, 5 dobos, 48 őrzetű, 660 honvéd	801	–	1 zászló

Alakulat	Parancsnok	Megoszlás	Létszám	Fegyver	Hiány
hatfontos félüteg	Keresztzegi	1 főhadnagy, 2 tüzemester, 4 tizedes, 15 főágyús, 7 alágyús, 1 tüzemester, 1 szekeresz- tizedes, 17 szekeresz, 4 háta, 29 igásló	–	4 löszerkocsi, 3 hatfontos ágyú, 288 golyó, 44 kartács, 650 gyutacs, 30 víziágyú	–
11. Székely huszárezred 1. őrnagy 1. század	Szántó százados	1 százados, 2 főhadnagy, 2 hadnagy, 2 őrmester, 1 trombitás, 10 tizedes, 36 közhuszár	55 fő, 52 ló	–	–
76. honvédszászlóalj	Sándor László őrnagy	1 őrnagy, 1 segéd, 1 zászlós, 3 százados, 2 főhadnagy, 5 hadnagy, 1 orvos, 9 őrmester, 45 tizedes, 4 ács, 5 dobos, 49 örvezető, 644 honvéd	765	–	765 borjú, 765 Atilla, 765 nyakravaló, 765 köpeny, 765 nadrág, 400 bakancs, 1 zászló
11. Székely huszárezred 2. őrnagy 1. század, 1. szárny	Bíró György főhadnagy	1 főhadnagy, 2 hadnagy, 1 trombitás, 6 tizedes, 52 közhuszár	62 fő, 62 ló	–	–
Erdélyi vadászrezred 1. század	Kádár Ferenc százados	1 százados, 1 főhadnagy, 2 hadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 2 ács, 1 dobos, 154 köztívész	175	64 vadászfegyver	111 vadász- fegyver, 111 töltényláda, 159 borjú

Teljes létszám: 7017 fő. Hiány: létszám, fegyver, töltény, kisebb lökúpák és ruházat. A 76., 83. és 84. honvédszászlóalj ruházata elhasználódott, a honvédek „mezítláb” teszik a szolgálatot. A 12. honvédszászlóalj helyzete sem sokkal jobb. A székely zászlóalj az előőrsi szolgálatban az időjárás viszontagságainak nagyon ki vannak téve. Román újoncokat a székelyekhez ne sorozzanak, mert gyűlölik őket, a 73. honvédszászlóaljból 27 román honvéd az előőrsi szolgálaton Bukovinába szökött.

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása a székelyföldi hadosztály állományáról¹⁷⁵

(Csíkszereda, 1849. május 6.)

Alakulat	Parancsnok	Állomáshely	Létszám	Fegyver
3. határvéd zászlóalj	Magyari Ferenc őrnagy	2 század Tölgyes, 1 század Küszürü Kőpatak, 1 század Gyergyószent- miklós, 1 század Remete, 1 század Ditró	979 fő, 12 ló	3 gyutacsos, 4 kovás szuronyos, 401 vadász, 3 háromfontos ágyú Tölgyesen
4. határvéd zászlóalj	gr. Rindsmaul Albert őrnagy	2 század Gyimes, 1 század Szépvíz, 1 század Somlyó, 1 század Szent- györgy, 1 század Kőkert	746 fő, 8 ló	4 gyutacsos, 104 vadász, 30 karabély
5. határvéd zászlóalj	Franz Hild őrnagy	3 század Ojtoz, 1 század Bereck, 2 század Kézdivásárhely,	1009 fő, 4 ló	62 gyutacsos, 553 kovás szuronyos, 57 vadász, 38 karabély, 2 háromfontos ágyú Ojtozon
4. zászlóaljbeli első honvéd század ¹⁷⁶	Josef Vagner százados	Tölgyes és Küszürü Kőpatak	200	75 gyutacsos, 85 kovás szuronyos, 20 vadász, 20 karabély

¹⁷⁵ MTA Kt., *Csány-lt.*, 1849:1801.¹⁷⁶ Itt nem a 4. honvédszászlóaljról, hanem a 14. (1. székely) ha-tárőrezred állományából szervezett 4. zászlóaljról van szó (a ké-
sőbbi 79. honvédszászlóalj).

Alakulat	Parancsnok	Állomáshely	Létszám	Fegyver
Vadász század	Baritz István százados	Gyergyószentmiklós	150	150 vadász
Utász csapat (1 század)	Móricz Sándor százados	Csíkszereda	261	–
Mátyás-lovag 5. osztály	Móricz Dénes őrnagy	Csíkszereda	204 fő, 161 ló	111 kard, 104 pisztoly
Székely tüzer csapat	Kieszler főhadnagy	Csíkszereda	123 fő, 46 ló	6 kard, 1 hatfontos, 5 háromfontos löveg
Egy század a honvéd 4. zászlóaljából	Fejér Ignác főhadnagy	Bodza	164	85 gyutacsos, 25 kovás szuronyos, 54 vadász, 4 háromfontos löveg
Székely tüzer csapat	Papp Sándor főhadnagy	Kézdivásárhely	142 fő, 8 ló	3 háromfontos ágyú
2 század marosvásári gyalogság	Sebesi István őrnagy	Marosvásárhely	423	6 gyutacsos, 15 kovás szuronyos, 5 vadász,
2 század marosvásári lovasság	Sebesi István őrnagy	Marosvásárhely	124 fő, 134 ló	34 kard, 53 pisztoly

Mindösszesen: 4525 fő, 370 ló. Fegyverzet: 234 gyutacsos, 682 kovás szuronyos, 827 vadász, 248 lándzsa, 151 kard, 157 pisztoly, 92 karabély, 1 hatfontos és 19 háromfontos löveg.

Megjegyzés: Jánosi őrnagy 6. határvéd zászlóalja Udvarhelyszéken alakul. Lukács őrnagy a zászlóaljával Tölgyesről Marosvásárhelyre úton van. Az ágyúk felszerelése itten és Kézdivásárhelyen folyik. Emellett a tüzer és utász zászlóaljak alakítása is.

Kézdivásárhelyen a gyárnál az alábbiak szerint dolgoznak:

- Gyutacsgyár: 20 fő
- Lóporgyár: 63 fő
- Salétromgyár: 24 fő.
- Ágyúöntő üzem: 15 fő

Összesen: 122 fő.

A 134. honvédzászlóalj állománya
(1849. május 14.)¹⁷⁷

Rendfokozat	Létszám
Százados	4
Főhadnagy	4
Hadnagy	8
Őrmester	8
Tizedes	48
Dobos	8
Közvitéz	632
Összesen	712

¹⁷⁷ Benő István őrnagy levele Szent-Iványi Károlyhoz, Torda, 1849. május 15. HL, *Csány-lt.*, 117. d., sz. n.

Gyulafehérvári ostromsereg létszámkimutatása¹⁷⁸
(1849. május 19–25.)

Alakulat	Parancsnoka	Gyalog század	Lovas század	Létszám	Megjegyzés
82. honvéd zászlóalj, 2., 3., 5., 6. század	Kováts Ignác őrnagy			607	Borbánd, május 19.
2. gyalogezred 1. század	Somlyai Sándor százados			142	Borbánd, május 22.
32. honvédzászlóalj 1. század	Falzáry Győző főhadnagy			?	Borbánd, május 23.
15. huszárezred	Papp László Miklós százados			66	Borbánd, május 24.
32. honvédzászlóalj 5. század	Kiss János százados			144	Borbánd, május 24.
32. honvédzászlóalj 6. század				132	Borbánd, május 25.
32. honvédzászlóalj törzs.	Antos Ferenc százados			3	Borbánd, május 25.
22. honvédzászlóalj 6. század	Somogyi János főhadnagy			72	Magyarigen, május 22.
81. honvédzászlóalj ¹⁷⁹	Endes József őrnagy			937	Marosportus, május 19.
73. honvédzászlóalj 5. század	Mihály százados			198	Marosportus, május 19.
16. huszárezred 2. őrnagy o. 1. század	Varga József százados			133	Marosportus, május 19.
72. honvédzászlóalj	Balogh József százados			201	Marosportus, május 19.
32. zászlóalj 2–3–4. század	Kakutsi Zsigmond százados			424	Marosportus, május 20.
Kolozs megyei szabadcsapat 2. lovas százada	Inczédy Zsigmond százados			86	Marosportus, május 20.
Tüzérség	Friwisz Ferenc őrnagy			141	Marosportus, május 20.
75. honvédzászlóalj	Juhász József őrnagy			752	Tövis, május 19.
50. honvédzászlóalj tartalék	Gyapay Miklós százados			?	Váradja, május 19.
	Összesen			4038	

Pénzkelléki kimutatás a gyulafehérvári ostromsereg részére¹⁸⁰
(1849. május 28.)

- 15. huszárezred. (Borbánd): 1 százados, 1 hadnagy, 6 tizedes, 58 közvitéz = 66 fő.
- 32. honvédzászlóalj 6. század (Borbánd): 3 tiszt
- 32. honvédzászlóalj 1. sz. (Borbánd): 1 százados, 1 főhadnagy, 1 hadnagy, 1 zászlós, 2 őrmester, 12 tizedes, 3 dobos, 1 ács, 121 honvéd = 145 fő.
- 32. honvédzászlóalj 5. sz. (Borbánd): 1 főhadnagy, 2 hadnagy, 2 őrmester, 10 tizedes, 2 dobos, 1 ács, 114 honvéd = 132 fő.
- 82. honvédzászlóalj: 1 őrnagy, 1 segédtsiszt, 1 élelmező tsiszt, 1 százados, 6 főhadnagy, 6 hadnagy, 8 őrnök, 48 tizedes, 8 dobos, 8 ács, 506 közvitéz, 2 zászlós, 1 foglár = 595 fő.

¹⁷⁸ MTA Kt., *Csány-lt.*, XXXV/22. A táblázatban az erdélyi kiegészítésű honvédzászlóaljakat vastaggal jelöltük.

¹⁷⁹ 81. zászlóalj 5. század Mara százados, Borbánd, 1849. május 22.

¹⁸⁰ MTA Kt., *Csány-lt.*, XXXV/22., V., 19–25.

- 81. honvédszászlóalj 5. százada: 1 százados, 1 főhadnagy, 2 hadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 141 közvitéz = 159 fő.
- 32. honvédszászlóalj törzse: 1 zászlóaljparancsnok., 1 segédtiszt, 1 főorvos = 3 fő.
- Kolozs megyei szabadcsapat (Marosportus): 2 százados, 1 főhadnagy, 2 hadnagy, 2 őrmester, 8 tizedes, 70 közvitéz, 1 lóorvos = 86 fő.
- 75. honvédszászlóalj (Tövis): 1 őrnagy, 3 százados, 2 főhadnagy, 1 főorvos, 10 hadnagy = 17 fő.
- 75. honvédszászlóalj, altisztek: 10 őrmester, 1 foglár, 1 zászlós, 60 tizedes, 6 dobos, 6 ács, 605 közvitéz = 689 fő.
- 32. honvédszászlóalj 2–4. sz. (Marosportus): 1 százados, 2 főhadnagy, 6 hadnagy, 1 zászlós, 5 őrmester, 27 tizedes, 382 honvéd = 425 fő.
- 50. honvédszászlóalj tartaléka (Váradgya): 20 tiszt
- 73. honvédszászlóalj 5. sz. (Marosportus): 1 százados, 1 főhadnagy, 3 hadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 2 dobos, 2 ács, 174 honvéd = 197 fő.
- 81. honvédszászlóalj (Marosportus): 6 százados, 6 főhadnagy, 1 főorvos, 13 hadnagy, 1 számvevő tiszt, 2 zászlós, 12 őrmester, 72 tizedes, 824 honvéd = 937 fő.
- 72. honvédszászlóalj 2. osztály. (Marosportus): 2 százados, 2 főhadnagy, 1 hadnagy, 4 őrmester, 21 tizedes, 171 honvéd = 201 fő.

Besztercei hadosztály erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljainak állománya 1849. május 22. és július 20. között

Sorszám	Május 22.	Június 11.	Június 20.	Július 6.	Július 11.	Július 20.	Megjegyzés
12.	700	924	924	459	505	–	–
73.	500	592	739	290	293	–	–
76.	700	825	825	505	335	–	–
83.	700	719	737	505	504	–	–
84.	800	838	704	510	551	–	–
Első határvéd zászlóalj	800	1217	1217	225	–	–	–
Második határvéd zászlóalj	900	806	1010	–	–	–	Július 11-én a két határvéd zászlóalj létszáma 439 fő volt.

A dévai hadosztály létszámkimutatása¹⁸¹

(Déva, 1849. június 2.)

a) Gyalogság:

Alakulat	Parancsnok	Létszám	Megjegyzés
11. honvédszászlóaljból visszamaradt	–	27	–
24. honvédszászlóalj	Csepi Ferenc őrnagy	560	Zarándban harcol
24. honvédszászlóalj 2., 4. és 6. századok képeznek zászlóaljat Brassóban	Péchy Gyula őrnagy	361	–
50. honvédszászlóalj	Benkovics Eduárd százados	1103	Zarándban harcol
77. honvédszászlóaljból visszamaradtak	–	52	Visszamaradtak
72. honvédszászlóalj	Bokori őrnagy	392	Visszamaradtak
80. honvédszászlóalj 2., 3., 4. és 6. századok	Simon Sándor őrnagy	612	3 század Zarándban
82. honvédszászlóalj	Kovács Ignác őrnagy	601	Zarándban harcol
dévai honvéd század	Jarinay Vilmos százados	298	Zarándban harcol
vadászezred 1. és 2. osztály	Alter György százados	538	Zarándban harcol
Hatvani csapat százada	Péterfi József százados	145	–
Vadász csapat újoncok	Frits Lajos százados	28	–
Szászváros széki újoncok	–	44	–

¹⁸¹ *Történelmi Lapok*, 1895. augusztus 15., 128.

Alakulat	Parancsnok	Létszám	Megjegyzés
Több zászlóaljából visszamaradt újoncok	–	76	Szászvárosban
Szabados csapat	Szabados hadnagy	25	–
Hátszegi és hunyadi újoncok Déván zászlóaljat képeznek	–	898	–
11. honvédzászlóalj	Szigeti Miklós őrnagy	1546	–
Összesen:	–	7446	–

b) Lovasság:

Alakulat	Parancsnok	Létszám	Megjegyzés
11. székely huszárezred 1. őrnagy 1. század	–	7 lovas + 7 ló	–
11. székely huszárezred alezredesi 1. század	Fehér János százados	6 lovas, 8 ló	Visszatért.
11. székely huszárezred 2. őrnagy 1. század	Csulak Dávid százados	64 lovas, 59 ló	–
16. Károlyi huszárezred, azután tordai és kolozsi lovasok	–	40	–
Hátszegi lovas nemzetőrség	Puy Elek főhadnagy	86 lovas, 86 ló	–
6. Württemberg huszárezred, 1 őrnagy, 1. század	Dőry Pál százados	114 lovas, 107 ló	Zarándban
Összegzés:	–	317 lovas, 307 ló	–

c) Tüzérség:

1.7. hatfontos lovas üteg. (2 hétfontos tarack, 4 hatfontos ágyú, 128 fő, 89 ló)

2.2. hatfontos gyalogüteg. (5 hatfontos ágyú, 103 gyalogos, 75 ló)

3.9. hatfontos gyalogüteg. (2 hétfontos tarack, 1 tizenhétfontos ágyú, 3 hatfontos ágyú, 2 háromfontos ágyú, 100 fő, 66 lovas)

4.1. Rakéta üteg. (13 fő, 5 ló, 3 rakétavető)

A brádi tábor létszámkimutatása¹⁸²

(Brád, 1849. június 4.)

Alakulat	Létszám	Állomáshely	Megjegyzés
24. honvédzászlóalj	560	Brád	–
50. honvédzászlóalj	1103	Brád	–
80. honvédzászlóalj 2. század	154	Brád	–
Dévai honvéd század	298	Brád	–
1. honvéd vadászrezred 1. és 2. osztály	538	Brád	–
11. honvédzászlóalj	1556	Boica	2 tarackkal
72. honvédzászlóalj	1 század	Nagyág	–
72. honvédzászlóalj	½ század	Hondol	–
72. honvédzászlóalj	1 század	Solymos	–
72. honvédzászlóalj	1 század	Illye	–
72. honvédzászlóalj	1 század	Boisza	–

¹⁸² MNL OL, P.876, 2. tétel, 318–320 (közli: GYALÓKAY Jenő 1939).

b) Lovasság:

6. huszár ezred 1. őrnagyi osztály, 1. század	114 fő, 108 ló	Brád	–
---	----------------	------	---

c) Tüzérség:

- 2. hatfontos üteg.
- 7. hatfontos lovas üteg
- 1. röppentyű félüteg.
- Létszám: 213 fő.

Megjegyzés: A 82. honvédszázalój utasított Zalatra felé előnyomulni és az ellenséget feltartóztatni.

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása¹⁸³
(Csíkszereda, 1849. június 8.)

– 85. honvédszázalój. Ideiglenes parancsnok Kiss Antal százados.

Század	Állomáshely	Létszám
1.	Taplicza	137
2.	Taplicza	136
3.	Taplicza	137
4.	Taplicza	137
5.	Taplicza	136
6.	Taplicza	137
Összesen:	-	820

Fegyver: 400 gyutacsos, 200 kovás szuronyos, 220 vadász.

– Székely utász csapat. Móricz Sándor százados, parancsnok.

Század	Állomáshely	Létszám
1.	Ojtoz	250

– Székely tüzér csapat.

Század	Parancsnok	Állomáshely	Létszám	Löveg
1.	Kieszler főhadnagy	Csíkszereda	193 fő, 58 ló	1 hatfontos, 4 háromfontos
2.	Pap Sándor főhadnagy	Kézdivásárhely	211 fő, 40 ló	

– 15. Mátyás-huszárezred 5. osztály. Móricz Dénes őrnagy, parancsnok.

Század	Állomáshely	Létszám	Fegyver
2	Csíkszereda	267 fő, 215 ló	57 kard, 66 pisztoly

– 2 század gyalogság (468 fő), és 2 század lovasság (174 fő) Marosvásárhelyen.

¹⁸³ MNL OL, P.876, sz. n.

A beszercei hadosztály létszámkimutatása¹⁸⁴

(Beszterce, 1849. június 11.)

a) 12. honvédszászlóalj: Klement György őrnagy. (Radna)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1
Zászlós	2
Százados	6
Főhadnagy	6
Hadnagy	12
Őrmester	12
Tizedes	48
Dobos	7
Őrvezető	48
Ács	4
Közhonvéd	776
Összesen	924

b) 31. honvédszászlóalj. Puhl Ignác őrnagy. (Beszterce és Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1
Számvevő	2
Zászlós	1
Százados	5
Főhadnagy	3
Hadnagy	8
Őrmester	11
Tizedes	50
Dobos	8
Őrvezető	50
Ács	–
Közhonvéd	598
Összesen	739

c) 73. honvédszászlóalj. Damaszkín György őrnagy. (Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1

¹⁸⁴ *Történelmi Lapok*, 1895, 80–81.

Rendfokozat	Létszám
Zászlós	2
Százados	3
Főhadnagy	4
Hadnagy	8
Őrmester	9
Tizedes	46
Dobos	8
Őrvezető	48
Ács	4
Közhonvéd	457
Összesen	592

d) Ormai Norbert ezredes vadász osztálya. Osztályparancsnok: Reményfi Szilárd százados, Sahlhausen Lipót százados. (Beszterce és Dés tájékán)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	–
Segédtiszt	–
Orvos	1
Zászlós	–
Százados	4
Főhadnagy	4
Hadnagy	9
Őrmester	9
Tizedes	51
Dobos	3
Őrvezető	50
Ács	4
Közhonvéd	500
Összesen	636

e) 76. honvédszázlóalj. Sándor László őrnagy. (Naszód)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1
Számvevő	1
Százados	3
Főhadnagy	2
Hadnagy	5
Őrmester	9
Tizedes	15
Dobos	5
Őrvezető	44

A honvédség szervezése Erdélyben 1849-ben

Rendfokozat	Létszám
Ács	4
Közhonvéd	704
Összesen	825

f) 83. honvédszászlóalj. Kálnoky Sándor őrnagy. (Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1
Zászlós	2
Százados	2
Főhadnagy	2
Hadnagy	7
Őrmester	4
Tizedes	48
Dobos	6
Őrvezető	44
Ács	6
Közhonvéd	595
Összesen	719

g) 84. honvédszászlóalj. Sárosi Ferenc őrnagy. (Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	1
Számvevő	1
Zászlós	2
Karmester	1
Hangász	19
Százados	4
Főhadnagy	4
Hadnagy	8
Őrmester	9
Tizedes	57
Dobos	6
Őrvezető	48
Ács	8
Közhonvéd	668
Összesen	838

h) 1. határvéd zászlóalj. Incze Gergely őrnagy. (Telcs)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	–
Zászlós	–
Százados	6
Főhadnagy	6
Hadnagy	12
Őrmester	12
Tizedes	74
Dobos	12
Őrvezető	44
Ács	12
Közhonvéd	937
Összesen	1217

i) 2. határvéd zászlóalj. Lezsák Lajos őrnagy. (Szoszeny)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Számvevő	1
Zászlós	-
Százados	6
Főhadnagy	6
Hadnagy	12
Őrmester	6
Tizedes	39
Dobos	2
Őrvezető	-
Ács	-
Közhonvéd	569
Összesen	643

j) Marosszéki nemzetőrzászlóalj. gr. Tholdalagi Mihály őrnagy. (Máramaros felé)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	1
Orvos	–
Zászlós	–
Százados	5
Főhadnagy	5
Hadnagy	10
Őrmester	10

Rendfokozat	Létszám
Tizedes	60
Dobos	5
Őrvezető	60
Ács	–
Közhonvéd	650
Összesen	807

k) Székely lovasság.¹⁸⁵ Botár Károly őrnagy. (Beszterce és Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Segédtiszt	–
Orvos	–
Zászlós	–
Százados	4
Főhadnagy	4
Hadnagy	4
Őrmester	4
Trombitás	2
Kovács	2
Tizedes	12
Ács	–
Közhonvéd	216
Összesen	249 fő, 258 ló

l) 15. Mátyás-huszárezred osztály. Kende főhadnagy. (Beszterce)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	–
Segédtiszt	–
Orvos	–
Zászlós	–
Százados	–
Főhadnagy	1
Hadnagy	2
Őrmester	1
Trombitás	–
Kovács	–
Tizedes	4
Ács	–
Közhonvéd	22
Összesen	30 fő, 33 ló

¹⁸⁵ 11. (Székely) huszárezred.

m) Tüzérség. Goger Ferenc százados. (Beszterce és Borgóprund)

Rendfokozat	Létszám
Százados	1
Hadnagy	1
Tűzmester	3
Tizedes	9
Főagyús	32
Alagyús	59
Összesen	105

n) Szekerészek

Rendfokozat	Létszám
Tűzmester	1
Tizedes	3
Közszekerész	45
Összesen	49

o) Lovak: 75 hámos, 7 háti, Összesen: 82.

p) 7 ütegekocsi, 2 tartalék lőszerkocsi, Összesen: 9.

q) Ágyú: 12.

r) 1501 golyó, 232 kartács, 3 vaklőszer, 38 sörétszelence, 1434 gyúcsap, 8 kanóc.

A gyulafehérvári ostromsereg létszámkimutatása¹⁸⁶

(Gyulafehérvár, 1849. június 16.)

a) 1. dandár. (Ideiglenes parancsnok: Kakutsi Zsigmond százados)

Alakulat	Parancsok	Század	Létszám	Állomáshely
24. honvédszászlóalj	Wöber József százados	3	433	Borbánd
32. honvédszászlóalj	Antos Ferenc őrnagy	6	750	Borbánd
2. gyalogezred	Somlyai Sándor százados	1	115	Borbánd
15. huszárezred	Papp Miklós százados	1	103 fő, 99 ló	Borbánd
Hatfontos üteg	Bányai Vitalis főhadnagy	–	25 fő, 2 löveg, 24 ló	Borbánd
Röppentyű üteg	-	–	2 löveg, 12 fő, 5 ló	Borbánd
72. honvédszászlóalj	Balogh százados	2	193	Magyarigen

b) 2. dandár. Litsken Lajos őrnagy pk.

Alakulat	Parancsok	Század	Létszám	Állomáshely
79. honvédszászlóalj	Lukács Károly őrnagy	5	535	Váralja
81. honvédszászlóalj	Endes József őrnagy	6	860	Maroportus
3. honvéd vadászrezred	Veres Lajos főhadnagy	1	159	Maroportus
16. huszárezred	Varga József százados	1	85 fő, 85 ló	Maroportus
Kolozs megyei lovas csapat	Inczédy Zsigmond százados	¾	20 lovas, 20 ló	Maroportus
Röppentyű üteg	Wilfing József főhadnagy	–	32 fő, 2 löveg, 36 ló	Maroportus
Ostrom telep	Müller János főhadnagy	–	44 fő, 10 löveg	Váralja

¹⁸⁶ MNL OL, P.876, 2. tétel, N.33. Stein Miksa ezredes.

Alakulat	Parancsok	Század	Létszám	Állomáshely
Fegyvermű	Scheurell főhadnagy	–	–	Váralja
22. honvédszászlóalj	–	1	72	Csüged
Tordai lovasok	–	–	7 fő, 7 ló	Csüged

A VI. (erdélyi) hadtest erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljainak létszámkimutatása¹⁸⁷
(Főhadiszállás, Marosvásárhely, 1849. június 21.)

Fsz.	Honvédszászlóalj	Parancsnok	Létszám	Állomáshely
1	11.	Szigeti Miklós őrnagy	1556	Abrudbánya
2	12.	Klement György őrnagy	924	Radna
3	32.	Antos Ferenc őrnagy	806	Borbánd, Marosportus, Kolozsvár
4	75.	Juhász József őrnagy	680	Tövis és Borbánd
5	76.	Sándor László őrnagy	825	Naszód
6	77.	Véber János őrnagy	802	Bánát
7	78.	Kabos Károly őrnagy	1285	Orsova
8	79.	Krasznay Pál őrnagy	1408	Töröcsvár
9	79. tartaléka	Lukács Károly őrnagy	1064	Gyulafehérvár, Nagyszeben
10	80.	Simon Sándor őrnagy	937	1 század Szászváros, 3 század Zaránd, 2 század Déva
11	81.	Endes József őrnagy	936	Marosportus és Borbánd
12	82.	Kovács Ignác őrnagy	902	303 fő Töröcsvárnál, a többi Zalatnán
13	83.	Kálnoky Sándor őrnagy	737	Borgóprund
14	84.	Sárosy Ferenc őrnagy	704	Borgóprund
15	85.	Mara Gábor őrnagy	969	Tömös
16	86.	Tuzson János őrnagy	887	Tömös
17	87.	Tolnay Gábor őrnagy	1012	1 század Versec, a többi Becskereken
18	73.	Damaszkin György őrnagy	759	Borgóprund, 1 század a román felkelők ellen kikülönítve
19	140. (hétfalusi) zászlóalj	Vida Dániel őrnagy	1165	Fogaras, Brassó
20	1. határvéd	Incze Gergely őrnagy	1217	Beszterce
21	2. határvéd	Lezsák Lajos őrnagy	1010	Szoszény
22	3. határvéd	Magyari Ferenc őrnagy	980	Tölgyes
23	4. határvéd	Rindsmaul Albert őrnagy	812	Gyimes
24	5. határvéd	Franz Hild őrnagy	1070	Kézdivásárhely
25	Újonnan felállított határvéd	Kiss Antal százados	820	Taplocza
26	6. (fegyvertelen) határvéd	–	724	Brassó
–	26. zászlóalj	–	24991	–

¹⁸⁷ *Történelmi Lapok*, 1894, 23. sz., Melléklet.

A Besztercei hadosztály létszámkimutatása¹⁸⁸
(Beszterce, 1849. július 6.)

Alakulat	Létszám
12. honvédszászlóalj	459
73. honvédszászlóalj	290
76. honvédszászlóalj	505
83. honvédszászlóalj	505
84. honvédszászlóalj	510
lengyel légió	463
1.határvéd zászlóalj	225
vadász osztály	231
lovasság	283
Összesen:	3806

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása¹⁸⁹
(1849. július 10.)

Honvédszászlóalj	Létszám	Parancsnok	Állomáshely
85.	806	Tuzson János őrnagy	Ojtoz
86.	763	Kiss Antal őrnagy	Bükszád
82. honvédszászlóalj 1. és 4. százada	189	–	Bükszád
79.	511	Lukács Károly őrnagy	–

A Besztercei hadosztály létszámkimutatása¹⁹⁰
(Szeretfalva, 1849. július 11.)

Alakulat	Létszám
12. honvédszászlóalj	505
73. honvédszászlóalj	293
76. honvédszászlóalj	335
83. honvédszászlóalj	504
84. honvédszászlóalj	551
lengyel légió	330
1.határvéd zászlóalj	439
2.határvéd zászlóalj	184
vadász osztály	204
lovasság	192
Összesen:	3527

¹⁸⁸ *Történelmi Lapok*, 1895. június 15., 96.

¹⁸⁹ MNL OL, R.14, 3. tétel, 8/1.

¹⁹⁰ *Történelmi Lapok*, 1895. június 15., 96., Damaszkin György alezredes.

A 81. honvédzászlóalj létszámkimutatása¹⁹¹
(Rika-tető, 1849. július 13.)

Rendfokozat	Létszám
Parancsnok	1
Segédtsiszt	1
Zászlós	1
Százados	4
Főhadnagy	7
Hadnagy	12
Örmester	12
Tizedes	56
Dobos	12
Ács	9
Közvitéz	563
Összesen	678

Megjegyzés: 1 tizedes és 24 honvéd Vajdahunyadra van vezényelve, 28 honvéd a váradjai és szászsebesi kórházakban lábadozik, 1 zászlós és 10 honvéd Marosportusra ment katonai öltönyök készítése céljából.

Az 5. határvéd zászlóalj állománya¹⁹²
(Kézdivásárhely, 1849. július 16)

Rendfokozat	Létszám
Őrnagy	1
Főhadnagy segédtsiszt	1
Számvevő tsiszt	1
Főorvos	1
Orvos segéd	1
Zászlós	1
Százados	6
Főhadnagy	5
Hadnagy	12
Örmester	8
Tizedes	30
Dobos	3
Közvitéz	193
Összesen	264

¹⁹¹ MNL OL, P.876, 2. tétel, 71. Endes József őrnagy.

17. MNL OL, P.876, 2. tétel, 72.

¹⁹² *Hild Franz őrnagy kimutatása*, Kézdivásárhely, 1849. július

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása¹⁹³
(1849. július 18.)

Honvédszászlóalj	Létszám	Parancsnok	Állomáshely
86.	812	Tuzson János őrnagy	–
85.	763	Kiss Antal őrnagy	–
82. honvédszászlóalj	1086	Kovács Ignác őrnagy	–
5. határvéd zászlóalj	465	Franz Hild őrnagy	–

A 80. és 82. honvédszászlóaljok létszáma¹⁹⁴
(Erdőszentgyörgy, 1849. július 20.)

- 44 törzs- és főtiszt, 46 ló.
- Örmesteren alul: 1154 fő.

A gyulafehérvári ostromsereg hadrendje¹⁹⁵
(1849. július 24.)

- Táborparancsnok: Beke¹⁹⁶ ezredes
- Tábornoki főnök: Tóth¹⁹⁷ százados.
- Karségéd: Kauszler¹⁹⁸
- Tüzér parancsnok: Frievisz.¹⁹⁹

a) 1. dandár: Szigeti százados²⁰⁰ (?)

Alakulat	Parancsnok	Század	Létszám	Megjegyzés
11. honvédszászlóalj	Szigeti őrnagy.	6	1110	168 ember Egerbegy(?), 68 Kisfaluban
53. honvédszászlóalj	Pettkó százados ²⁰¹	1	108	Tóthfaluban
107. honvédszászlóalj	Somlyai ²⁰² százados	1	129	Tövisen
1. honvéd vadászrezd	Mandics ²⁰³ százados	1	90	Borbándon
2. honvéd vadászrezd2. osztály	Eldódi ²⁰⁴ százados	2	234	Tóthfaluban
15. huszárezd	Beretvás főhadnagy ²⁰⁵	1	72 fő, 65 ló	15 Tövisen, 3 Egerbegyen, 2 Tóthfaluban
Tordai lovasok	–	–	4 fő, 4 ló	Tövisen
½ röppentyű	Miklósi főhadnagy	–	4 löveg, 27 fő, 4 hátras, 20 igásló	2 löveg Borbándon, 1 Tövisen, 1 Tóthfaluban
¼ 6 és 3 fontos gyalogüteg	Raskó tüzemester	–	2 löveg, 26 fő, 1 hátras, 15 igásló	Borbándon
Összesen:	–	11, 1 lovas, 6 löveg	1800 fő, 74 hátras, 35 igásló	74 hátras, 35 igásló

¹⁹³ MNL OL, R.14, 3. tétel, 8/3.

¹⁹⁴ *Történelmi Lapok*, 1896. január 15–február 1., 11.

¹⁹⁵ MNL OL, R.14, 3. tétel, 2/7. A táblázatban az erdélyi kiegészítési honvédelakulatokat vastaggal jelöltem.

¹⁹⁶ Beke József ezredes.

¹⁹⁷ Tóth Károly utász százados.

¹⁹⁸ Feltehetőleg Robert Kauszler főhadnagy.

¹⁹⁹ Friwiz Ferenc őrnagy (BONA Gábor 2000, 344.)

²⁰⁰ Minden bizonnyal Szigeti Miklós, de ő ekkor már őrnagy volt. (BONA Gábor 2000, 660–661.)

²⁰¹ Pettkó László (1829–1879) százados.

²⁰² Somlyay Sándor (1830–1881) százados.

²⁰³ Mandits Pál (1815–1893) százados.

²⁰⁴ Eldódi György (1812–1865) százados.

²⁰⁵ Beretvás Gergely (1832–1849) főhadnagy.

b) 2. dandár, pk.: Tóth százados

Alakulat	Parancsnok	Század	Létszám	Megjegyzés
75. honvédszászlóalj	Tóth százados	4	578	Gyulafehérvár
röppentyű	Doleschal tizedes	1 löveg	6	Gyulafehérvár
4. Sándor-huszárezred	–	–	4 lovas, 4 ló	Gyulafehérvár
Gyulafehérvári lovas nemzetőr	–	–	6 lovas, 6 ló	Csüged
Összesen:	–	4 század, 1 löveg	594 fő, 10 ló	–

c) Litsken-dandár

Alakulat	Parancsnok	Század	Létszám	Megjegyzés
22. honvédszászlóalj	Kutka hadnagy ²⁰⁶	1	73 fő	Marosújvár
24. honvédszászlóalj	Wöber százados ²⁰⁷	2	382 fő	Marosújvár és Váradgya
72. honvédszászlóalj	Balogh százados	2	207 fő	Marosújvár és Váradgya
2. honvéd vadászrezd 1. osztály	Szebeni százados ²⁰⁸	2	214 fő	Marosújvár és Váradgya
3. honvéd vadászrezd	Veress főhadnagy ²⁰⁹	1	129 fő	Marosújvár és Váradgya
73. honvédszászlóalj	Urai százados ²¹⁰	1	163 fő	Marosújvár és Váradgya
32. honvédszászlóalj tartalék század	–	1	142 fő	Marosújvár és Váradgya
Olasz légió	De Paoli százados ²¹¹	2	118 fő	Marosújvár és Váradgya
Német légió	–	–	18 fő	Marosújvár és Váradgya
Gyalogos utászkar	Szathmári főhadnagy ²¹²	1	84 fő	Marosújvár és Váradgya
Lovas utászkar	Kalmár százados	½	63 fő, 69 ló	Marosújvár és Váradgya
¼ 18 fontos gyalogtüteg	Tobbány százados	2 löveg	19 fő, 5 igásló	Marosújvár és Váradgya
Röppentyű	Vilfing főhadnagy ²¹³	9 löveg	100 fő, 61 igásló	Marosújvár és Váradgya
Ostromtelep	Müller főhadnagy	–	43 fő	Marosújvár és Váradgya
6. huszárezred	Czóbel százados ²¹⁴	1	60 fő, 60 ló	Marosújvár és Váradgya
73. honvédszászlóalj	Mihályi százados ²¹⁵	1	171 fő	Pokloson

²⁰⁶ Kutka Károly (1827–?) hadnagy.²⁰⁷ Wöber József (1825–1860) százados.²⁰⁸ Szebeni Ferenc (1819–1876) százados.²⁰⁹ Veress Lajos főhadnagy.²¹⁰ Uray József (1823–1893) százados.²¹¹ Francesco de Paoli (1822–1849) százados.²¹² Szathmáry Károly (1831–1891) főhadnagy.²¹³ Vilfing József (1818–?) főhadnagy.²¹⁴ Czóbel Pál (1813–1896) százados.²¹⁵ Mihályi Mihály százados.

Alakulat	Parancsnok	Század	Létszám	Megjegyzés
Fegyvermű	Scheurell hadnagy	–	23 fő	Váradgyán
Összesen:	–	15,5 század, 11 löveg	2004 fő, 60 háta, 135 igásló	–
Végösszeg:	–	31,5 század, 18 löveg	4398 fő, 144 háta, 170 igásló	2,5 század, 527 fő fegyvertelen

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása²¹⁶
(1849. július 24.)

Honvédszászlóalj	Létszám	Parancsnok	Állomáshely
79.	825	Lukács Károly őrnagy	–
82.	1129	Kovács Ignác őrnagy	–
85.	1172	Kiss Antal őrnagy	–
5. határvéd zászlóalj	451	Franz Hild őrnagy	–
3. határvéd zászlóalj 4. és 6. százada	264	Veress István százados	–

Gál Sándor ezredes létszámkimutatása²¹⁷
(1849. július 25.)

Honvédszászlóalj	Létszám	Parancsnok	Állomáshely
79.	709	Lukács Károly őrnagy	–
81.	680	Endes József őrnagy	–
82.	1195	Kovács Ignác őrnagy	–
85.	1215	Kiss Antal őrnagy	–
5. határvéd zászlóalj	451	Franz Hild őrnagy	–
3. határvéd zászlóalj 4. és 6. százada	267	Veress István százados	–

A beszercei hadosztály erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljainak létszáma²¹⁸
(1849. július 31.)

Alakulat	Létszám
12. honvédszászlóalj	569
73. honvédszászlóalj	449
83. honvédszászlóalj	354
84. honvédszászlóalj	294

²¹⁶ MNL OL, R.14, 3. tétel, 8/1.

²¹⁷ MNL OL, R.14, 3. tétel, 8/1.

²¹⁸ MNL OL, R.14, 3. tétel, 2/3, Damaszkín György alezredes.

2. Tisztikar-kimutatások²¹⁹

11. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	br. Bánffy János, Inczedy Sámuel, gr. Bethlen Olivér, Szigeti Miklós
Segédtiszt főhadnagy	Jabloneczay Kálmán hadnagy
Százados	Alsó Sándor ²²⁰ , Bittó Károly, Szentpáli Zsigmond, Székely Elek, Boér Miklós, Buczy Ferenc, Ferenczy Ferenc, Horváth Sándor, Keresztes Kálmán, Sturm Titus, Szentpéteri Imre, Szijártó Antal, Vass Pál, Veress Miklós, Zeyk Ferenc
Főhadnagy	Dolinay Mihály, Rohrmann Károly, Jarinay Vilmos, Kis Lajos, Balázs Ferenc, Dariday János, Dézsi István, Halmy Dániel, Imecs Domokos, Medgyes Bálint, Moné István, Nagy István, Nolik Antal, Rettegi Zsigmond, Szonthinger Adolf, Wass János
Hadnagy	Bónis János, Csiky Gergely, Hermann József, Horváth Miklós, Keczei Sándor, br. Kemény Lőrinc, Kiss Mózes, Kolozsvári Albert, Köpe Lajos, Rákosi Ádám, Ruzitska Béla, Ruzitska Ede, Salamon István, Szabó Ferenc, Szabó Pál, Tőkési Lajos, Várady Bertalan, Velits Lajos, Voith Miklós, Zeyk Antal

12. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Balázs Manó, Klement György, Szabó Farkas
Hadbíró	Baló Sámuel főhadnagy
Százados	Buczy Alajos, Szalántzy Mózes, Csehi Sándor, Csiki Domokos, Győrfi Péter, Kovács Antal
Főhadnagy	Sárpataky Károly, Balogh Károly, Benedicty József, Bíró József, Bisztray Antal, Nagy Imre, Regényi Dezső, Szalay Pál, Szarka Ferenc, Vérfy Sándor
Hadnagy	Bitai András, Csernáttoni Lajos, Csiszér Mihály, Deési Domokos, Fekete Miklós, Gyertyánosi Ferenc, Horváth Gáspár, Hunyadi Sándor, Jasintzki József, Lénárt Imre, Molnár Károly, Nagy Imre, Sárosi Pál, Sombori Bálint, Szekeres Domokos, Szokoly Viktor, Szőcs Károly, Turi János, Török Dániel, Vadadi-Fülöp Gábor, Vadadi-Fülöp Pál, Varga Sándor, Wass Zsigmond, Zajozon Lajos

32. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Bittó Károly, Antos Ferenc,
Százados	Gyarmathy Sándor, Bányay Ferenc, Kakucsi Zsigmond, Kiss János, Muzsaj János, Péczeli Ferenc
Főhadnagy	Fornszek Adolf, Deák Izsák, Keczei Ferenc, Velits György
Hadnagy	Bányai Pál, Benedek Antal, Bereczky Zsigmond, Csillag Bódog, Deési Farkas, Fosztó Balázs, Friedl Mátyás, Gál Domokos, Gyarmati Samu, Gyarmathy Zsigmond, br. Kemény György, Laky Antal, Mózsai Pál, Oroszi Mihály, Pajner Károly, Pávai Antal, Pénteki János, Szentpétery Ferenc

²¹⁹ A zászlóalj tisztkarát Bona Gábor kutatásai alapján állítottuk össze.

²²⁰ 1849. május elejétől őrnagyként Balázsfalva katonai parancsnoka.

73. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Damaszkin György, Fornszek Adolf
Százados	Balázs Pál, Lázár Gerő, Marzsó Lajos, Szász Gusztáv, Szász Lajos, Szem Adolf, Szentpéteri Miklós, Szilágyi Zsigmond, Uray József, Zeyk József
Főhadnagy	Laval Károly, Lukenich József, Mihályi Mihály, br. Reviczky József, Büdy Mór, Kalatay Zsigmond, Nagy Dániel, Nagy Dénes, gr. Teleki György, Thorotzkay Sándor
Hadnagy	Akonczi József, Balogh Pál, Béni Ignác, Bogdán Lajos, Diamant Vince, Doroghi Antal, Földessy Sándor, Kovács Izrael, Lászlóffy Bogdán, Leitner Hermann, Máriaffy Lajos, Naláczy Károly, Oldal Benedek, Pap Áron, Porubszky Imre, Szentgyörgyi János

75. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	br. Kemény Farkas, Juhász József
Százados	br. Bánffy Ferenc, Pitner Károly, Magyarai Pál, Rátz Lajos, Schott Ferenc, Szász Mózes
Főhadnagy	Fekete Mihály, Gyulai János, Horváth Károly, Salamon József, Szász Róbert, Takács József
Hadnagy	br. Bánffy Dénes, Bányai János, Budai Károly, Fodor István, Medgyesi Károly, Nagy Sámuel, Tamásy János, Tordai István

76. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Sándor László
Százados	Gergely Lajos, Józsa Dániel, Kiss György, Miklós Lajos, Miskolczi István, Nagy István
Főhadnagy	Domokos József, Kovács János, Körösy József
Hadnagy	Csath Lajos, Gál András, Geisler Lajos, György Antal, Jakabos Bálint, Jákó Ambrus, Kópi János, Nagy József, Sándor Gábor, Tamás János, Veress Gábor

77. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Véber János
Segédtiszt főhadnagy	Kölönte Antal
Százados	Bíró Károly, Debreczi Mózes, Kalmár Ödön, Kedves József, Ladó Ferenc, Molnár Ignác, Puskás József, Domokos Pál, Fodor Lajos
Főhadnagy	Balogh Károly, Bartha Miklós, Darvas János, Gelei András, Geréb Mátyás, Kassay F. Ignác, Lukács Miklós
Hadnagy	Ágoston Antal, Deák Kristóf, Dobos Péter, Ferencz Albert, Ferencz Lajos, Gyertyánffy Adolf, Hegedűs Lajos, Hofhans Vencel, Jakab Imre, Karácsoni Ádám, Kiss Károly, Mátyás Ádám, Pál István, Szabó Márton, Tamási Lajos, Wetsch János

78. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Kabos Károly
Segédtiszt főhadnagy	Kese Elek
Hadbíró	Szarka László hadnagy
Főorvos	Szilágyi István
Alorvos	Lászlóffy Ferenc
Százados	Kolozsi István, Kiss János, Bialis László, Fodor Ignác, Egyed Mihály, Madarász Lajos
Főhadnagy	Petres Antal, Lestyán Lajos, Simon Antal, Molnár Samu, Császár Bálint, Bárdosi Constant, Csathó Antal, Erős József
Hadnagy	Selyem János, Portik Lajos, László Dávid, Petke Pál, Györfi Sándor, Balázs Márton, Kurkó Ferenc, Roth József, Erős József, Várad Lipót, Gaál Antal, Portik Ferenc, Ádám Tamás, András Ádám, Bajkó Mátyás, Bárdosi Szilárd, Buday János, Csibi Lajos, Domokos István, Koncsag Márton, Petres Antal, Szakács Antal, Szalánczy Domokos

79. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Pap Vilmos Krasznay Pál, Lukács Károly
Számvevő segédtiszt	Lázár Mihály
Százados	Gál János, Kristó Lajos, Miklósi József, Miklósi János, Salamon Károly, Sánta Ferenc
Főhadnagy	Simon Ferenc
Hadnagy	Balogh Ignác, Berde Károly, Czibalmos Imre, Csekme Sámuel, Csutak Lajos, Gaál József, Györgypál János, Hoffstaedter József, Kugler József, Lázár Imre, Puskás Sámuel, Simon Tamás, Török János

80. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Simon Sándor
Százados	Csató József, Kováts Lajos, Vas Antal, Velcz György
Főhadnagy	Császár Antal, Ferencz József, Márk Lajos, Valter Ede, Velcz Antal
Hadnagy	Bors József, Csató Antal, Csóti Ferenc, Erdély Károly, Ferencz Ignác, Gidófalvi Károly, György József, Kovács Ferenc, Kováts István, Kovács Lajos, Máthé Ferenc, Nagy László, Szabó Ignác, Szopos András, Török Antal

81. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Endes József
Százados	Balló Márton, Bors Ferenc, Hegyesi Sándor, Mara Lőrinc, Molnár Károly, Nagy Károly
Főhadnagy	Végh József
Hadnagy	Antalfi Mihály, Barabás József, Bíró Ignác, Boér János, Csató Máté, Endes Albert, Györgypál József, Könczey Károly, Kun István, Santus Ignác, Szilágyi Sámuel, Tamás Elek, Vizi Antal

82. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Kovács Ignác
Százados	Bernáld István, Endes Árpád, Ferenczi György, Józsa Sándor
Főhadnagy	Bartók Antal, Kurkó István, Páljános Ferenc
Hadnagy	Czillich István, Dáné János, Erőrdi Bálint, Jancsó Tamás, Jánosi Mihály, Meliszek Károly, Ottrobán Nándor, Sándor György

83. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Kálnoki Sándor, Jovanovich József
Segédtiszt főhadnagy	Borosnyai Pál százados
Főorvos	Adami Ferenc
Százados	Dobai Károly, Ivanivics Miklós, Gericz Adolf, Pap Józsiás, Schuchhard Eduard
Főhadnagy	László Ede, Pap Józsiás, Kiss Antal, Császár Ferenc, Bogdán Imre, Dáné József
Hadnagy	Damer József, Bodola Ferenc, Kis-Antal Pál, Gyöngyösi Áron, Mihály Elek, Bodor Ferenc, Bajkó Lajos, Barabás Pál, Dobos János, Ferencz József, Kiss János, Markó Miklós, Mihály Elek, Pál András, Sipos József, Szörcei András

84. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Sárosi Ferenc
Segédtiszt főhadnagy	Kupán Károly
Számvevő	Barra Ignác
Alorvos főhadnagy	Debreczi Dénes
Százados	Gyárfás Lajos, Benedek Lajos, Német András, Viraky József, Kupán Károly, Balog Izra, Bernáld János, Vischer Konrád
Főhadnagy	Veres János, Medvés Joachim, Nagy János, Szántó Mihály, Sárosi Ferenc, Szabó Antal
Hadnagy	Patkós József, Bakó István, Bara József, Kozma László, Molnár Ferenc, Szántó Dávid, Korek Dénes, Maksai Tamás, Dénes Sándor, Forró Antal, Török József, Molnár Dávid, Csorja József, Dimény Sándor, Gál György, Keresztes Gábor, Riedl Ferenc, Szántó Dávid, Szántó Mihály, Török József

A 85. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Alezredes	Szabó Nándor
Őrnagy	Mara Gábor
Százados	Benedek Lajos, Bereczky László, Bocskor Ferenc, Botár Ödön, Medveczky Béla, Rozanek János, Zöld László
Főhadnagy	Balogh József, Bíró Ferenc, Kovács Gábor, Kováts Sámuel, Maksai János, Márton János, Nagy Pál, Székely Dénes
Hadnagy	Albert József, Bákai Gábor, Barabás Mihály, Berde Áron, Bodosi Mihály, Gergely Ferenc, Koréh László, Lőrinc János, Lóte József, Nagy József, Péterfy György, Soós Elek, Szabó Gábor, Szabó László, Szörcei László, Török József, Baló Lajos, Bodó Péter, Darvas István

86. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Butyka Tamás, Tuzson János
Százados	Szabó Dániel, Dávid Péter, Fejér Ignác, László Károly, Lázár József, Lázár Mihály, Vass István, Wagner József
Főhadnagy	Bartha Domokos, Égető Lajos, Gyulay Lajos, Kovács Ferenc, Simon György, Szilágyi Ferenc, Turi Gergely
Hadnagy	Berde Mózes, Bíró József, Csomafái István, Debreczi Ferenc, Erős János, Gidófalvi László, László János, László Zsigmond, Miklós Lázár, Orbán János, Puskás Sándor, Sándor Ferenc, Uzoni Elek, Uzoni János, Vátány György

87. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Tolnay Gábor
Számvevő	Békési József
Orvos	Lova János
Százados	Bereczky Sándor, Zeyk László, Deési Sándor, Filep Albert, ifj. Bereczky Sándor, Filep Sándor, Nagy Sámuel, Somogyi József
Főhadnagy	Deesi Károly, Zámbori Antal, Barthon Károly, Antal Elek, Boykor Gyula, Nagy István, Gegő József
Hadnagy	Szímatics József, Gegő Károly, Szántó István, Varga Samu, Boér Albert, Bíró Károly, Csipkés Sándor, Bitai Károly, Laczkó Károly, Krizbay János, Hints Bálint, Magyar Ferenc, Bogdán József, Albert Mihály, Antal Elek, Balla János, Balogh Ferenc, Bitai Ferenc, Bojtár Gyula, Bothos Kálmán, Deésy Károly, Eugene Desbordes, László Ignác, Madaras András, Sikó Miklós, Sükösd János, Szász Gerő, Tolvaj Benedek

134. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Benő István
Főorvos	Kaempff József százados
Számvevő	Czoroczky Alajos hadnagy
Százados	Bányay Sámuel, Demeter Zsigmond, Gabányi Alajos, br. Kemény István, Mara Károly, Tímár Gábor, Vajna Miklós, Veress József
Főhadnagy	Farkas Ádám, Balázs Károly, Benkő Zsigmond, Nagy János
Hadnagy	Almásy János, Balogh Péter, Barla Domokos, Bodor Károly, Dobokay Gyula, Faragó József, Farczádi István, Leitner Sándor, Létai Lajos, Sándor Albert, Szabó Lajos, Tímár György, Újvárosi Ferenc, Veress János, Zakariás János

135. honvédzászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Jeney Dániel
Főhadnagy	Gál József, Schopf Adolf
Hadnagy	Alsó Elek, Benkő Pál, Bodor Lőrinc, Bogyay Lajos, Damó Lajos, Deák Lajos, Dekáni Ernő, Elczenbaum Károly, Fejér Lajos, Gál János, Heves Gábor, Madaras Ignác, Németh István, Orbán László, Pap Márton, Rác Sándor, Sándor László, Sigmund Lajos, Szabó Pál, Szalai Elek, Újfalvi Lajos, Veres Sándor

136. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Dalos Elek
Százados	Szentmarjai Pál, Puj Dániel, Unger Lajos
Főhadnagy	Posvádi János, Ivuly Sándor, Kalmár Antal, Lichtenstein Ferenc, Merényi János
Hadnagy	Pribék Mihály, Pollák Mór, Popovics Miklós, Karagyna Miklós, Ajtai Lajos, Boér Bálint, Fekete Mihály, Juhos György, Kenderessy Albert, Kenderessy Mihály, Mara József, Mehoffer Ferenc, Popovics Miklós, Rusz Ferenc, Tima Ferenc, Vladislaw István,

137. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	gr. Tholdalagi Mihály, Lázár Gerő
Számvevő	Keszler Károly
Százados	Bogdánffy Ferenc, Perretich Albert, Reiche Rudolf, Maholányi István, Patkós József, Penyigei Mihály
Hadnagy	Zaphír László, Hudola Gusztáv, Schwarz Samu, Eckhard József, Apostol János, Bara József, Bossányi Emánuel, Diószeghy Lajos, Farczady Sámuel, Katra Lajos, Kendeffy Sámuel, Kertész Frigyes, Kovács Dénes, Kutassy Ferenc, Ladányi Ádám, Moldován Kálmán, Nagy Miklós, Prinz János, Szalánczy Kristóf, Szóts Sámuel, Vargha József, Veress László

140. honvédszászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Vida Dániel
Segédtiszt	Vajna Tamás
Százados	Nagy Károly, Gyárfás Lajos, Jáni Fülöp, Vén Ferenc, Dávid Lajos, Kis Károly, Mircse Dénes, Hengel Béni
Főhadnagy	Kovács Lajos, Vén Ferenc
Hadnagy	Jancsó Samu, Vida József, Újvárosi Ferenc, Csomafái Károly, Magdó Antal, Sükösd János, Orbán Mihály, Bíró Lajos, Barabás Sándor, Szőcs Dani, Vatány József

1. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Incze Gergely
Százados	Bajkó Márton Gergely Mihály Jákó Dániel Nagy Dániel Nagy Ezékiás, Potyó Ferenc
Főhadnagy	Barabás Lajos, Hosszú Ferenc, Király József, Klára János, Sövér József, Gergely Ignác, Balás Mihály
Hadnagy	Barabás András, Bléncsy István, Fodor Lajos, Gáspár János, Gegő Albert, Gergely József, Imreh József, Jákó Mózes, Kajtár Ábrahám, Kovács György, Lázár János, Madaras István, Péterfi Mihály

2. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Lezsák Lajos
Százados	Roediger Rudolf, Cseh Imre, Csergő Lajos, Csíki András, Farkas Ignác, Pap Ferenc, Vitkai József
Főhadnagy	Fejér Mihály, Ferenczi Ferenc, Nagy Jáfet, Szócs István, Udvarnoki Károly, Farkas Ignác, Király József
Hadnagy	Bartó János, Benedek Dénes, Benedek Samu, Bodó József, Czirjék Ferenc, Csüdör János, Ferencz József, Gál János, Jancsó Dávid, Könczey Gábor, Kövér Sándor, Mágóri Simon, Péter Ferenc, Szabó Mihály

3. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Magyari Ferenc
Százados	Ádám, Csibi Alajos, Mándoki András, Péterfi József
Főhadnagy	Albert Ignác, Bartó Dániel, Bruckmüller Jakab, Nagy Samu, Részeg János, Szilágyi András, Szörcey Imre
Hadnagy	Albert László, Balázs Lajos, Bíró Sándor, Filker Ferenc, Gyárfás János, Kedves Gergely, Kelemen István, Lukács József, Sándor János, Szabó János, Veress János

4. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Rindsmaul Albert
Százados	Benedek Antal, Bíró Sándor, Dálnoki József, Deák János, Gidró János, Nagy József
Főhadnagy	Dávid József, Kovács Dániel, Kövér Mózes, Pál Dávid, Pető Ádám, Tankó Lajos
Hadnagy	Bartalis Ferenc, Csíki Lajos, Gyórbíró Zsigmond, Lázár Pál, Rátz Ferenc, Ravasz János, Serester Mózes, Székely Lajos, Zakariás István, Bőjthe Zsigmond

5. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Hild Franz
Százados	Bardócz Márton, Bartha Elek, Benkő Sándor, Debreczi Gábor, Erődsi Bibó Lajos, Míke Lajos, Pócsa Ferenc
Főhadnagy	Árkosi Mihály, Baka Lajos, Bara János, Dombi László, Fleischman Dávid, Kovács János, Pütkösti József, Rákosy György, Ugron István, Veress Péter
Hadnagy	Bodó Elek, Bogdán Antal, Csekme Mihály, Csiszér István, Farkas János, Forika Ferenc, Forró Pál, Jüngling János, Magdó Antal, Szigethy Dániel

6. határvéd zászlóalj

Rendfokozat	Név
Őrnagy	Jánosy József
Százados	Barabás József, Frank József, Gál József, Morvai János, Sebestyén Sándor, Ugron József
Főhadnagy	Adorján Imre, Albert János, Bereczky Zsigmond, Fodor Károly, Haricska János, Keserű János, László János
Hadnagy	Bajkó József, Barabás József, Bartók László, Bőjthe Ignác, Derzsi János, Derzsi Lajos, Eisenhut Sándor, Fancsali György, Ferenczi László, Fodor Ábel, Fodor Károly, Gyulai Sándor, Keseberg Johann, Kurkó András, Nagy Lajos, Pánczél József

Levéltári források

- Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HL)
Az 1848–49-i forradalom és szabadságharc katonai iratai (HL, 1848–49).
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)
 F.245 *Teljhatalmú országos biztosok.*
 F 247 *Berde Mózes kormánybiztosi iratai.*
 F 248 *Dósa Elek kormánybiztosi iratai.*
 H 2 *Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány és a kormányzó elnökségi iratok*
 H 29 *Pénzügyminisztérium, Pénztári osztály, 1849.*
 H 75 *Honvédelmi minisztérium, Általános iratok.*
 P 876 *Gyalóky-család levéltára.*
 R 14 *Bem József iratai*
- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Csány László levéltára (MTA Kt., *Csány-lt.*)
 Ms 4925 *Másolatok. Az aradi Csány-levéltár, pontosabban az 1849. évi országos biztosság január–június közötti iratairól készült másolatok.*
- Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy/ Biroul Judeţean Covasna al Arhivelor Naţionale Române, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, SÁL)
 Fond 8 *Háromszék levéltára* (1677–1876)
 Fond 74 *Cserey Jánosné Zathureczky Emília iratai* (1263–1900)
 Fond 27, *Nagy Jenő gyűjteménye*

Időszaki kiadványok

- Brassói Lap*, Brassó, 1849, szerk.: Veszely Károly.
Hadtörténelmi Közlemények, Budapest.
Honvéd, szerk.: Ocsvai Ferenc, Kolozsvár, 1848–49.
Kolozsvár, 1888.
Közlöny, szerk.: Gyurmán Adolf, Budapest–Debrecen. 1848–49.
Nemere, 1883.
Történelmi Lapok, Kolozsvár, 1892–1904, szerk.: Kuszko István.

Irodalom

- B. BAIKÓ Lajos
 1874 A 83-ik honvéd-zászlóalj története, *Nemere*, 1874. január 17–április 18.
- BAKK Endre
 1880 *Az 1848–49-ki szabadságharc alatti események Vizaknán*. Budapest.
- BAUER Lajos
 1870 *Bauer őrnagy Bem tábornok főhadsegédének hagyományai 1848 és 1849-ből*, közli: Makray László képviselő és volt honvédezredes, Pest.
- BÍRÓ EDE
 1897 Bíró Ede visszaemlékezése, *Történelmi Lapok*.
- BOÉR János
 1895 A 81. honvédzászlóaljról és Czetz tábornokról, 1848–49, *Történelmi Lapok*, 1895, 4. sz., 24.
 1897 Hol alakult a XII. zászlóalj? *Történelmi Lapok*, 1897/6, 20–21.
- BONA Gábor
 1998–1999 *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848–49. évi szabadságharcban*, I–III kötet, Budapest.
 2000 *Tábornokok és törzstisztek az 1848–49. évi szabadságharcban*, Budapest.
 2008–2009 *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*, Budapest.
- CSIKÁNY Tamás
 2007 A háromszéki kisháború 1848 decemberében, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2007/3, 837–873.
- DEÁK Imre
 1943 *1848, a szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták*, Budapest.
- EGYED Ákos
 2008 *Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc*, harmadik, bővített kiadás. Sepsiszentgyörgy.
 2010 *Erdély 1848–1849*, második kiadás, Csíkszereda.
- FELEKI Miklós
 1881 Bem apóról, in: Kerekes Sámuel (szerk. a Bem-nővérek javára): *Bem-Album*, Marosvásárhely, 83–93.
- GYALÓKAY Jenő
 1915 Az erdélyi hadsereg az oroszok betörése idején (1849. június 19–20.), *Történelmi Szemle*, 1915. 71–114.
 1918 Bem moldvaországi hadműveletei (1849. június 23–25.), *Történelmi Szemle*, 1918, VII, 2, 237–253.

- 1922–1923 A háromszéki hadjárat (1849. július 16–24.), *Hadtörténelmi Közlemények* 1922–1923/23–24, 57–116.
- 1937 *A beszercei hadosztály harcai 1849 nyarán*, különnyomat a *Hadtörténelmi Közlemények* 1937. évi füzetéből, Budapest.
- 1938 *Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán*, Budapest.
- 1939 Adalék az 1849-i „havasi hadjárat” történetéhez, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1939, 258–260.
- HERMANN Róbert
2001 *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*, Budapest.
- IRMÉDI-MOLNÁR László
1938 *Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezerede, a XIX. századbéli magyar térképezés úttörőjének élete és működése*, a *Térképzési Közöny* 8. számú külön-füzete, Budapest.
- KENDERESSY Mihály
1897 Részletek az 1849-iki piski csatát megelőzőtt és annak lefolyása körüli időkből, 1848–49. *Történelmi Lapok*, 1897, 6, 44–56.
- KERÉKES Sámuel (szerk. a Bem-nővérek javára)
1881 *Bem-Album*, Marosvásárhely.
- KOVÁCS Endre
1979 *Bem a magyar szabadságharcban*, Budapest.
- KOVÁCS István
2014 *Bem tábornok. Az örök remények hőse*, Budapest.
- KŐVÁRI László
1861 *Erdély története 1848–49-ben*, Pest.
- NÉMETH György
2008 *Gál Sándor honvédezerede 1848–1849-es tevékenysége*, Csíkszereda.
- n. n.
1998 *Barcaság 1848/49-ben*, Szecseleváros.
- ORBÁN Balázs
1869 *A Székelyföld leírása, IV, Háromszék*, Pest.
1873 *A Székelyföld leírása, VI, Barcaság*, Pest.
1986 *Torda város és környéke. I–II*, (s. a. r. Lászlóffy Aladár), Pro Memoria sorozat, Budapest.
- PAP Dénes
1868 *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez I–II*, Pest.
- PÁL-ANTAL Sándor – ZEPECZANER Jenő
2005 *Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc Udvarhelyszéken. Korabeli iratok, jegyzőkönyvek, lajstromok*, Székelyudvarhely.
- ROSONCZY Ildikó (ford, és szerk.)
1999 *Artur Adamovics Nyepokojcsickij: Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849*, Budapest.
- SÁRKÖZI Zoltán
1974 Az erdélyi századok 1848–49-ben, *Értekezések a történelmi tudományok köréből*, Új sorozat, 74.
- SERES ANDRÁS
1992 Seres András: Szentanúk vallomásai az 1848–49-es szabadságharcról.
- SÜLI Attila
2000 Korponay János ezredes és a Tisza-menti népfelkelés 1849 nyarán, in: *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjából*, Jászfényszaru, 239–257.
2005 A székely határvéd zászlóalj története, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2005/1–2, 121–140.
2010 A Brassó-vidéki kormánybiztosság története 1849-ben, in: *Acta Siculica 2010*, 339–353.
2011 *A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban*, Sepsiszentgyörgy.
2012a Tóth Ágoston tevékenysége Erdélyben 1848–49-ben, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012/4, 929–958.
2012b Adalékok a 11. (vörös sipkás) honvédzászlóalj történetéhez, in: Závodi Szilvia (szerk): *Acta Musei Militaris in Hungaria. A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője 13*, Budapest, 119–124.
2013 Beöthy Ödön országos teljhatalmú biztos iratai, *Hadtörténelmi Közlemények*, 2013/1, 230–258.
- P. SZATHMÁRY Károly
1884 *Emlékeim*, Szilágysomlyó.
- SZÉKELY Gergely
1893 *Hetvenhárom év itthon*, Brassó.
- SZEMERJAI Károly 1892
Emlékezés a 73-ik h. zászlóalj alakulására, *Történelmi Lapok*, 1892, 16, 160–161.
- CSEHI-SZIGETI Miklós
1868 *Adatok a XI. honvédzászlóalj történetéhez. Egy honvéd magánjegyzetei*, Kolozsvár.
- SZÁSZ Gerő
1895 Voltam-e én hadnagy, vagy nem? *Történelmi Lapok*, 1895, 4, 133–136.
- SZÖLLÖSY István
1897 A XII. önkéntes honvédzászlóalj működése az erdélyi hadjáratban, *Történelmi Lapok*, (cikksorozat).
- THOROTZKAY Sándor
1887 A 73. honvédzászlóalj története 1849-ben, in: *Hazánk. Történelmi Közöny*, (szerkeszti: Abafi Lajos), VIII, 1887–1889.

TOLNAY Gábor

1881 Reminiscenckiák, in: Kerekes Sámuel (szerk. a Bem-nővérek javára): *Bem-Album*, Marosvásárhely, 153–164.

TUZSON János

1888 Moldvai expeditio 1849-ben, *Kolozsvár*, 1888. december 24. (Karácsonyi melléklet).

VERESS Sándor

1897 Mehidai tábor aug. 19, *Történelmi Lapok*.

WASS János

1872 *Szerény vázlata a Kolozsvárott 1848-dik évben alakult 11-dik honvédszászlóalj és azzal kapcsolatos erdélyi hadjárát történetének*, Brassó.

WASS János

1876 Néhány szó az 1848-ban alakult volt XI. honvéd zászlóaljról, *Történelmi Lapok*, 1876, 3. sz.

WASS Pál

1998 *Fegyver alatt. Egy honvéd százados naplója Bem erdélyi hadjárataról*, (sajtó alá rendezte: Csetri Elek), Budapest.

Organizarea armatei maghiare din Transilvania în 1849

(Rezumat)

La începutul lunii iunie 1848 a început în Transilvania recrutarea și organizarea primelor patru batalioane maghiare, cu sediul Cluj, Târgu Mureș, Deva și Făgăraș (batalioanele 11–14). Meritul organizării a revenit în mare parte consiliului suprem aflat sub conducerea deputatului regal, baronul Miklós Vay, care a recepționat donațiile efectuate în acest scop de către persoanele fizice. Pe baza decretului Ministerului Forțelor Armate comandamentul suprem transilvănean a asigurat susținerea necesară, ceea ce pe vremea aceea nu a însemnat altceva, decât repartizarea ofițerilor și subofițerilor vorbitori de limbă maghiară la centrele de recrutare. În a doua parte a lunii iulie organizarea batalioanelor a fost preluată de către colonelul Károly Dobai, comandantul regimentului 15 grăniceresc (regimentul secuiesc 2), însă la începutul lunii octombrie, datorită tensiunii dintre guvernul maghiar și curtea de la Viena, comandamentul suprem al Transilvaniei a stopat susținerea recrutării, a refuzat eliberarea armelor și echipamentelor. La 18 octombrie generalul-locotenent baronul Anton Puchner, comandantul suprem al Transilvaniei, a declarat stare de asediu și a ordonat dezarmarea batalioanelor maghiare. La 25 decembrie 1848 trupele maghiare conduse de către generalul Bem au ocupat Clujul, apoi la 12 ianuarie 1849 au intrat în Târgu Mureș. Prin aceste acțiuni Transilvania de Nord și Ținutul Secuiesc a reintrat sub administrația maghiară. Astfel conducerea militară și civilă maghiară a avut posibilitatea de a reîncepe organizarea forțelor militare.

Studiul de față prezintă procesul de organizare a Armatei Maghiare în anul 1849.

The Organization of the Hungarian Army in Transylvania in the Year 1849

(Abstract)

In June 1848 was started in Transylvania the recruitment and organization of the first four Hungarian battalions, located in Cluj, Târgu Mureș, Deva, and Făgăraș (numbers 11–14). Most of the work was done by the superior council, under the coordination of government commissioner Baron Miklós Vay, receiving the donations of civilians for the purpose. Based on the ordinance of the Ministry of War, the Transylvanian high command gave all the necessary support, which in those times meant the relocation of Hungarian-speaking officers and warrant officers to the recruiting centres. In the second part of July the organization of the battalions was taken over by colonel Károly Dobai, leader of the 15th battalion (the 2nd Székely battalion), but at the beginning of October, due to tension between the Hungarian government and the Court of Vienna, the high command withdrew the support of recruitment, denying the delivering of weapons and other equipment. On October 18 lieutenant-general Baron Anton Pucher, superior commander of Transylvania declared a state of siege, starting the disarmament of the Hungarian battalions. On December 25 1848 the Hungarian troops led by General Bem occupied the city of Cluj, then on January 12 1849 they entered Târgu Mureș. Thus Northern Transylvania and Székelyföld re-entered Hungarian administration. The Hungarian military and civilian leadership had the opportunity to reorganize the military forces.

The present study offers a review of the organization of the Hungarian Army in the year 1849.